

PETŐFI-MUZEUM.

VII. ÉVFOLYAM. 4-5. SZÁM.

1894. JULIUS - SZEPTEMBER.

Béranger és Petőfi.

I.

Ha e két költő nevét egymás mellett említjük, egyszerre a szellemi rokonság számos jele fog az olvasó vagy hallgató lelkében fölmerülni. Eszébe jutnak ezzel együtt Petőfi minden ismerőjének azok a lelkes szavak, melyeket a magyar költő a világ egykor legjobban bámúlt költőjéről mondott, midőn külföldi útítervéről szól: »megnézem Béranger (honát), a fényes Franciaországot és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát. A juliusi revolutio ágyudörgése Béranger dalainak visszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét. Ő a világ első költője.«¹ Eszébe jut, hogy Petőfi legtöbbet Bérangerből fordított, 6 költeményt, melyek közül a „*Béranger legújabb dalá*“-hoz 1848-ban lelkes jegyzetet csatolt. Szobája falán állandóan ott volt a francia költő aczélmetszetű képe s látogatóinak lelkesedve szólt róla. Útra nem igen távozott el Béranger kötetei nélkül, kinek az addigi legpompásabb, Grandville által illusztrált 2-dik kiadását szerezte meg, mely az 1836-diki első kiadás 120 fametszvényét (vignettes) 30 aczélmetszettel gazdagítja.² De ezzel kapcsolatban eszünkbe kell jutnia annak is, hogy a Béranger iránti bámulat a 40-es években nálunk is általános volt s ha valamilyel későbbben kezdődött, de tovább is élt, mint hazájában. Azt írja Vachottné, hogy Petőfi már 1845-ben el volt telve véle; nemcsak, hanem az utánzást Vachott észrevéve rajta, szemére is hányta s a költő elkeseredve dobta el lantját egy időre s vetette tűzbe kész költeményeit 1845 febr. elején.³

Mi következik mindebből? Az, hogy midőn a költő maga heves francziabarát volt s a juliusi forradalom csattanós sikere szabadságért

¹ Vegy. M. III. 68. 1.

² *Oeuvres complètes de Béranger. Nouvelle édition illustrée par J.-J. Grandville.* Paris, H. Fournier aîné, éditeur, rue de Seine, 16. MDCCCXXXIX. 3 vol. nagy 8°, impr. de Fournier. Eredeti ára volt 30 frcs., 120 fűzet, a 25 cent. Minden *chanson* czíme ékes betűkkel, főtötte friz.

³ Emlékiratai. I. 354—8. 1.

rajongó lelkét eltöltötte egy nálunk történhető hasonló esemény lehetőségével: egyszerre ott állt előtte Béranger, a költő; kinek neve, dalai össze vannak örökre kapcsolva e forradalom előkészületeivel és sikereivel; s költeményei becsét a nagy események, a küzdelem izgalma, a győzelem mámore növelik s historiai momentumokká teszik. Természetes tehát a csodálat. Más részről világos, hogy Petőfi e rajongó tisztelete akkoriban nem igen különbözött az általános közhangulat tömjénezésétől s mint ilyen, már magában véve elég természetes. Azonban Petőfi, ki egészben véve, nem volt a közhangulat kürtöse, ki merészen ellenszegült saját kárával is a közvéleménynek: talán inkább a kritikus szemével nézi Bérangert s erre bírta is a lángész éles látását, ha nem volt volna neve összekapcsolva a forradalommal, melyet előkészített s a szabadsággal, mely lantjának pillanatnyira csakugyan le volt kötelezve. Mert egészben véve az elég csodálatos, hogy neki, az ő szigorúságának, Béranger hibái s első sorban is Béranger felületesége szemébe nem ötlöttek; elvakította az a fényes görögtűz, a melyben fellépett, el Béranger dicsőíttetése a kivívni látszott szabadság nevében; elvakította az az általános hit, hogy midőn a X. Károly megbuktatásán dolgozott, előkészítette az új forradalmat, mi Béranger egyenes befolyása nélkül ugyan, de be is következett; és végre elvakította Béranger szerénysége, melylyel kerülve a dicsőíttetés jeleit, még inkább megérdemelni látszott őket.

És valóban úgy is van. Petőfi nem annyira Béranger költeményeit kedvelte, mint Béranger pályáját; a költőnek azt a fénylő szerepét, melylyel megteremtven a napoleoni dicsőség legendáját, a nemzeti diadalok csodáit: gúnynyal, satyrával, cynicus ötletekkel és lekésítő dalokkal megy neki a restaurációnak, kétszer börtönbe kerül s végre győzelmes harcra látszik vezetni a szabadság minden barátját s »a júliusi revolutió ágyudörgése az ő dalainak visszhangja.« Ebben a mondásban leljük Petőfi csodálatának okát és egyszerismind mértékét. Szemében Béranger oly költő volt, hogy dalainak egy forradalom ágyudörgése volt visszhangja, és e forradalom tehát mintegy az ő saját győzelme volt. Minő felséges szerep; épen ezt a hivatást álmodta Petőfi a költő számára, ki fényoszlopként megy a nép előtt, mely hallgat rá és lelkesedik; költeményei katonák, melyek együtt küzdenek a néppel a század nagy eszméjeért, a szabadságért, elébb az eszmék terén, aztán a tett terén is. Az akart ő lenni nemzetének, a mi Béranger volt szorosabban véve a párisi polgárságnak, s népszerűségéről és hatásáról vette nagysága mértékét.

E mellett ne feledjük, hogy neki valójában módja sem volt Bérangert alaposabban megismerni; alapjában ez nem is a kortársak dolga, hiányzik hozzá a kellő távlat. De másképen sem volt könnyű őt nyugodtan és higgadtan nézni. A kortársak valami kiállhatatlan, egyhangú, zajosan dicsőítő harsonákkal üdvözölték állandóan »a nemzeti költőt, tán az egy Sainte-Beuve kivételével. Költeményeinek némely kiadása, mint egy-egy divatos mai röpirat, hozza a kortársak ítéletét (opinions des contemporains), pereinek leírását és (eléggé szokatlanul) életrajzát

is; barátai, a forradalom győztesei, miniszterek lettek; a legjelesebbek kérve-kérték, hogy engedje magát az Akadémia tagjául választatni; a kitüntetések nyájasan kínálkozva közeledtek hozzá. De mi volt mindez ahhoz még, a mit a közvélemény kiáltott ki róla: ő, az egyszerű költő, ki szerényen szólt, hogy én csak egy dalköltő vagyok (»je ne suis, qu'un chansonnier«), eltörölte a régi királyok emlékezetét; ő űzte ki inkább, mint bárki, a hazai földről a monarchia utolsó képviselőit; ő a republicanismus patriarchája és jósa s a közvélemény boldognak érezte magát, hogy bámúlhatta, és »megtámadni tiszta balgaság vala, mert mindazon hibáit, melyeket szemére hányhatni, csodálói már rég jeles tulajdonokká és erényekké változtatták.«⁴ S vajon nem tévedtek nálunk is sokan Béranger megítélésében, kiknek pedig méltán adunk véleményére sokat? Maradjunk csak Erdélyinél. Ő pár héttel utóbb, hogy Gyulai fontos értekezése Petőfiről az *Új magyar múzeum*-ban 40 évvel ezelőtt megjelent, 1854 július 5-én és 10-én szintén adott ki róla egy jellemrajzot a Császár „*Divatcsarnok*“-jában. Ott sok minden helyest és nem helyest elmondván a költőről, kit végre is éles tekintete daczára is félreismert vagy inkább rosszul ismert, így végzi némely érdemei méltatását: »De azért ne hasonlítások nekem Petőfit Goethe vagy Bérangerhez. E kettő igen nagy művész.« Tehát igen nagy Petőfihez mérve Béranger is.⁵

S íme, mi történt azóta? Midőn Béranger 1857-ben Passyben meghalt, terjedelmes Béranger-irodalom támadt mellette és ellene, még mindig nagyobb mellette, mely a 60-as években még tartotta magát; kivált Arnould könyve, »Béranger, ses amis, ses ennemis« etc. (1864.) különösen tanulságos és a Jules Janiné szintén Béranger mellett. 1866-ból a legkedvesebb könyvek egyike. De aztán a Béranger-irodalomnak vége s a mai olvasónak majdnem csodálkoznia kell, hogy ugyan mi volt e híres chansonokban, hogy lényegesen hozzá bírtak járúlni egy rendszer megbuktatásához oly időben, midőn Franciaországban a béke óhaj-tása látszott természetesen. Azóta Béranger, hogy az idők, melyekben élt, a kornak, melyre hatott, jelentősége a részletekben elhalványult, hogy érdemeinek nagysága pusztán költeményei értékéből következtethető: lényegesen visszafüledt a maga emberi és pedig épen nem jelentékeny költői alakjára. Eszméi közhelyek, bölcsesége mindennapi józanság, szeretetreméltósága csekély morális érzék bizonyítékai, illetlenségei café chantant-okba valók s így tovább. De ugyan hol vannak fenséges pathosza, hajthatatlan meggyőződése, tüzes indulatai, fájdalmas ékes-szólása, magas gyűlölete, szikrázó haragja, mely szenvedései, érzelmeinek örökös hullámzása, nyugtalan eszméi, lázas, erős és türelmetlen képzelődése, melyekkel a költőt nemcsak elképzelni és felruházni szeretjük; hanem meg is leljük bennök, csakhogy mindeniknél különböző vegyületben. Béranger valóban nemhogy magával hurcolta dicsőségének legjavát sírjába; hanem már előre beledobta s maga csak később

⁴ Montegut. Revue d. d. mondes. 1858.

⁵ A kortársak általában hasonló véleményben voltak. L. erről az e füzetünkben közölt egykorú német bírálatot is 1847-ből.

követte már eltemetett hírnevét. Petőfi ellenben itt hagyta a földön, hogy örökre magunk előtt lássuk, a mint az idők folyamán ismeretlen nagyságra növekszik, csak azt látva, hogy folyton nő s ma jobban látható, mint 20 év előtt és akkor már nagyobb volt, mint a megelőző években bármikor s romolhatatlan anyagból való, mint a Balzac misztikus pergamenje. Sőt ma már Béranger dicsősége számába megy Petőfi csodálata, melyet egyébaránt a francia költő maga sem kicsinyelt.

Röviden, Béranger sokkal nagyobb hatást tett, mint a mekkora költeményeinek benső értéke; sokkal nagyobb volt szerepe, mint jelentősége; s e látszólagos ellentmondás olyan, minőre a közélet napoként számos példát nyújt. Ma már bizonyosan igen kevesen olvasák Bérangert s azok is aligha különös gyönyör okáért; mi nem minden unalom nélkül foglalkoztunk vele, noha Petőfi kedvéért szívesen akartunk gyönyörködni benne. És jellemző, hogy Petőfi maga büszke volt a »magyar Béranger« nevezetre, míg nem cserélte fel egyetlen valódi s hozzá méltó névvel — az önmagáéval. Mert ne feledjük, hogy ma Petőfiben épen azon tulajdonokat tiszteljük, mint költőben és emberben leginkább, melyek nem hasonlítanak a Bérangeréihez, legfőkébb a hatásban, melyet tenni kívántak. Vegyük csak rendre. Béranger sikere első sorban a körülményeké. Am az idők befolytak Petőfi jelentőségének emelésére is; de költészetének valódi értéke független az időktől. Béranger voltaképen a népies utcza dalból indult ki, egész életében sem írt egyebet; de ennek hangját igyekezett emelni mesterséggel, kitartással, csíszolással s csak ritkábban ihlettel. Petőfi ugyan a népdalból indul ki; de ez nála se nem forma, se nem eszköz, csak a nemzethez tartozó érzésnek lelkébe olvadt ösztöne; nála az ihlet a fő, az egyetlen s ez annyi formát ölt, a hányféle módon nyilatkozik. Röviden, míg Bérangernél fő a mesterség, melyet eltanul s gyakorol; Petőfinél fő a lelkébe ültetett természet, mely teremtve munkál. Más részről Béranger, kinek egyszer, a restauratio alatt sikerült a közhangulatot véletlenül irányítani s népszerűsége jutni: utóbb a népszerűség rabja lett s épen nem igyekezett a közhangulat vezetője, csak követője és visszhangja lenni; élesebbre hangolva mindig azt a sípot adta vissza a közönség szájába, melyet tőle vett el s közönsége lelkesedéssel fújta, azt bívén, hogy újat kapott. Petőfinek saját eszméi, meggyőződései voltak, melyeket ha korán, ha rosszkor, kihirdetett; s habár szerette a népszerűséget, de ha kellett, meg bírta vetni és elveiért vele szembe szállni. Ebből következik, hogy Béranger, bár alapjában ellenzéki és folytonosságából republikánus, mégsem az erős meggyőződések embere. Petőfinél az ellenkező tulajdönt főlegesen bizonyítgatni. Béranger műzsája is a nép volt; de nem a népnek az a hazai földben gyökerező része, mely falún él, a természet kebelén ápolja örömeit és bánatát s mely mintegy egyesíti magában, a mi nyelvben, érzésekben, szokásokban, az egész ethnosban egy nemzetben legbecsesebb; honnan meggazdagodott lélekkel a lángésznel fogva kiadni annyi, mint lelkében saját nemzete lényegét hordozni, mint Petőfinél. Béranger műzsája tisztán párisi, a ki a blouseos polgárság körében él, eltanulta ennek

szokásait, megfordult a grisettek körében, ismeri a könnyelműséget, gall vidámságot, engedékeny a morálban s főképen türelmes a mindent meghallgatásban épügy, mint elmondásában.

Épen az utóbbiból folyt, hogy Béranger a gall vidámság leple alatt publicuma közönséges, érzéki hajlamainak is hódolva, nagyon is mívelte és pedig bizonyos előszeretettel a sikamlós chansont, a mint maga mondja:

Mais des sujets polissons
Le ton m' affriole.

És pedig nem az érzéki vágy, az érzéki szerelem illetlen, de tüzes vágya, gyönyörre szomjazó elragadtatása szól belőle; hanem valami olyan, a mi Montegut szerint arra való, hogy aggligények dalolják; telve van allusiokkal, tréfás szójátékokkal, illetlen vonatkozásokkal, pikáns ötletekkel, egymás mellé fűzvéen őket, mint egy olvasó gyöngyeit obscén figurákból; a nélkül, hogy valóban vidám lenne, csak a vidámság szerepét adja, különösebb temperamentum s a vigságában magáról való teljes megfeleledkezés nélkül. Épen így nem ismerte és nem bírta megénekelni a szenvedélyes szerelmet sem. Nála ez valami nyugodt, barátságos érzelem, mely vagy fölvidít, mulattat, mint a Lisetteé, vagy érzelmessé tesz, megindít, mint a természet elmuló jelenetei. »A szerelem naplemente« ez, jegyzi meg Montegut. Igen, mert Bérangernál minden érzelem bizonyos szerény mérséklettel, bizonyos középsszerrel nyilatkozik, s voltaképen hasonló voit az emberekkel és intézményekkel szemben is, miként érzelmivel; mint a ki bámulatosan értette az önmérséklés józan mesterségét. »Félt volna keménynek lenni! Szégyelte volna a kegyetlenséget!« — jegyzi meg róla Jules Janin; inkább kitért azok elől, kikkel szemben ilyennek kellett volna lennie. Midőn szemére vetették utóbb, hogy egy részről Napoleont dicsőítette, a legnagyobb zsarnokok egyikét s ugyanakkor gyűlölettel fordult a Bourbonok ellen, naiv bonhomióával azt felelte rá 1833-ban, hogy ő nem volt nekik született ellenségök s nem gyűlölte őket azzal az ellenszenvvel, mely végre bukásuk oka lön; mert tudta, hogy »épen gyengeségök« tette könnyűvé a nemzeti szabadság újjászületését. Ha tehát a száműzött császárt énekelte meg, nem a restauratio iránti gyűlölet vagy a császárság iránti csodálat vezette; egyedül annak a hazának szerencsétlensége, melynek imádására a republica megtanította. (Janin. I. 53.) Így vélekedik mérsékletéről egyik legnagyobb tisztelője. De sőt így vélekedik maga is önmagáról; szerénysége annyira túlzott, hogy sokan affectatióznak mondták; pedig ebben ő őszinte; Sainte-Beuve és Montegut is annak tartja. Egy ifjú embernek, a ki a juliusi forradalom után azt kérdezte tőle, hogy most mi a teendő, egész őszintén így felelt:

»Nem vagyok orléánista s az ön barátjai hajlandók engem annak nevezni. Nincs bátorságom véleményemet bárkire is ráerőszakolni. Ha csak egy embert kellene is kormányoznom, kivált ha ifjú, nem merném tenni hasonló pillanatban. Én nem tudok semmit, nem tettem semmit: a veszély elmúlt. Megyek falúra. Nem akarok meghasonlani azokkal,

kiket szeretek és becsülök s nincs ambítióm, hogy vezessem őket. Nem az önzés az, a mely velem ezt mondatja és így cselekedtet, hanem használhatatlanságom érzése.»

‘Ez a valódi Béranger, türelmes, engedékeny, passiv, ki egyszerűen összes véleményét a szabadságról, republikánizmusról, szabadselvűségről alávetette annak az urnak, a melyet szolgált, a közönségnek, melyet sohasem vezetett, hanem követett, mint közvéleményt; — kivéve egy esetet, a második invasio után, midőn föllépett a napoleoni népszerű legendával és a restauratio elleni gúnyjával a nemzeti érzelmek nevében; vagyis helyesebben, belekiáltott abba a csendbe, melyet még nehéz volt körülírni, hogy nyugalom-e vagy előkészület. Béranger hozzájárult, hogy előkészület legyen, a mivel egyszerűen hozzájárult ahhoz is, hogy Franciaország történelme a században másként alakuljon.’

Mi természetesebb, hogy mi egy ettől lényegesen különböző s gyakran ellentétes Petőfit ismerünk, a kit Béranger csak abban a történelmi hatásban szárnyalt túl, melyre Petőfi is törekedett, de éppen azért nem érte el, mert természete egészen más volt. Ő nem hallgatott a közvéleményre; ő ennek tanítója, vezetője, jósa kívánt lenni. Türelmetlen ifjúi hevében nem várta be az eszmék megérését; előre harsogtatta őket s belőlök valamit engedni még a közmegevetés, vagy mártýromság feltétele alatt sem akart. De még kevésbbé hasonlít Petőfiben az ember, mint a politikus Bérangerhez. Petőfiben tüzes és erős képzelem volt, mely átölelte az érzelmek egész világát és minden fokozatát; Béranger nyugodt képzelme nagyon is korlátolt vala s éppen nem fölfedező. Ezért lehetetlen az egyhangúság érzése alól költeményei olvasásakor menekülni; tíz vagy 100 majdnem egyre megy belőlök. E miatt többnyire nem érte el azon események nagyságát, melyeket dicsőíteni akart; Petőfit pedig lángolása, phantasiája és pathosza méltóvá tette hozzájuk. De hol van e mellett Bérangerban Petőfi erős természetszeretete, mely olyan volt, mintha a természet öntudatos lelkiismerete volt volna; hol van finom érzése, mely beszélni tudott a felhőkkel, virágokkal, madarakkal, a széllal, a patakka, a természet szakaival s rajzolni tudta az alföld imádott képét, ellesni búbját, a mi csak a szeretet éles tekintetének adatott; hol van benne a Petőfi erős családi érzése, fiúi szeretete, erős és minden lépésén uralkodó mély erkölcsi és vallásos érzése; az a lángoló szerelmi elragadtatás, mely ódáiban dicsőíti a forrón és kizárólag, az örökre szeretett nőt, feleséget, kiben lélek- és élettársát vélte megtalálni.†

(Befejező közl. köv.)

Ferenczi Zoltán.

Költemények Petőfiről.

XXIX.

Alexander Petőfi.

(1848.)

Da fasste der Dichter das Schwert und schwang's,
Als der Krieg die Felder zertrat; —
Die Klinge sie klang im Schwung des Gesang's,
Und er machte das Wort zur That.

Ein echter, prächtiger Pusztasohn,
Kumanien's Haide entstammt,
Fand wunderbar er des Liedes Ton,
Von der Dichtung Feuer durchflammt.

Des Volkes Leid und des Volkes Lust,
Und des Ungarlandes Pracht,
Es klang bezaubernd aus seiner Brust,
In Liedern, einsam erdacht.

Und in Stadt und Dorf, und in Stube und Saal
Sein Lied auch begeistert erklang, —
Kein rechter Magyar in des Glanzes Strahl,
Kein Betyár, der's nicht sang.

Und als nun der Krieg die Felder zertrat,
Erfasst' er das Schwert und schwang's,
Er machte das klingende Wort zur That,
Und focht mit der Glut des Gesang's.

Und siehe! ein wunderhaftes Geschick
Ward ihm beschieden im Feld —
Man sah ihn weiter mit keinem Blick,
Als er im Kampfe sich gestellt.

In transsylvanischen Wäldern war's,
Wo plötzlich im Kampf er verschwand,
Und im düsteren Lauf so manchen Jahr's
Von ihm keine Spur sich fand.

Wie Germanien's Fürst einst, Ariovist,
In den Wäldern am Rhein sich verlor,
So der ungrische Sänger auch verschwunden ist; —
Sein Lied nur taucht klingend empor.

Sein Geist nur glüht, tief aus der Dunkelheit
Die Petőfi Sándor umschlingt,
In's Volk, das harret, in später Zeit,
Der Stunde, die wieder ihn bringt.

A Petőfi szülővárosáról folyt viták.

Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép nagy rónaságon . . . .

Ez a város születésem helye . . . .
(Félegyháza.)

(Első közlemény.)

I.

Arról a kis-kőrösi házról, melyben a költő született, folyóiratunkban volt szó. (V. k.) Most egy már tett ígéretünkhöz képest feladatunk az, hogy azon irodalomtörténetileg épen nem érdektelen zavarokról szóljunk, melyek kisebb mértékben a költő születése idejéről, nagyobb arányban pedig születése helyéről sokáig tartották fenn magokat és megismertessük a vitákat, melyek főleg az utóbbira nézve négy ízben meglehetősen élénkséggel foglalkoztatták az irodalmat, létrehozván egy egész kis literatúrát.

Megjegyezvén azt, hogy a költő születése helyét az 1857-diki újév hozta tisztába, rögtön világos lesz az, hogy a megelőző idő a zavarok szaka volt, úgy az időpontra, mint helyre nézve.

Maradjunk egyelőre az időnél. A költő 1847-diki nagy kiadásának (*Összes költemények*) arcképén a név alatt ez áll: »született január 1. 1823.«¹ Habár ez az adat, mint a költőtől eredő, kétséget nem támaszthat, és habár maga is magát újévi gyermeknek tartotta, mégis születése idejét még a legjobban értesültek is nem egyszer teszik 1822 decz. 31-én éjfél tájra. A különbség nem látszik lényegesen, noha az. Először is ma már tudjuk egész bizonyossággal, hogy kévéssel, néhány perczzel éjfél után született; másodsor pedig ő maga is súlyt helyezett rá, hogy újévre esik születésnapja. De maga az a körülmény, hogy az ő és új év határéjjelén született, egész gondolkozásán és költészetén mély nyomokat hagyott; ezért nevezte el Szilveszternek *Az apostol* hősét s ezért búcsúztatta el rendesen az ő-évet, mely mindannyiszor mélyen hatott lelkére. De erről folyóiratunkban már szintén volt szó; egész kis értekezésben fejtettük ki azt a viszonyt, mely a költő érzelmi világa s az újév közt van.²

Ne feledjük azonban, hogy noha csak rövid határ választja el Szilveszter estéjét a felderülő újév első percztől, csak alig megmérhető időpont: érzelmeinkre tett hatásukban egy egész világ választja őket el. Amaz a mulandóság, a halál gondolatait ébreszti fel, maga a név is egy nagy egyházi halott emlékét hordja; emez az új élet, az új remények napja, melyet szokás volt a legrégebb időktől fogva újongva, trombitaszóval fogadni; mert ünnepnap ez, az ajándékok, üdvözetek, reménységek ünnepnapja, melyen a zsidó hit szerint maga

¹ Így írta Beck Károlynak adott életr. vázlatában is, melyet kortársai még nem ismerhettek: »Alexander Petőfi, geboren von armen Eltern den 1-ten Januar 1823.« . . . (Facsim.-ben Fischer: Petőfi's Leben. 352. l. után.)

² P.-M. VI. 121. l. »Petőfi és az év vége.«

Ádám is teremtetett, mely az Isten ítélő napja. (Tischri 1.) A rómaiak is azt hitték, hogy »dies faustus«, melyen áldozatot vittek Janusnak, s szívesen kötöttek szerződéseket vagy kovácsoltak új terveket e napon, mert kimenetelök bizonyosan szerencsés lesz. Egymásnak kölcsönösen ajándékokat adtak (boni ominis causa), mely legalább kezdetben aranyfüsttel bevont gyümölcsből és mézből állt, hogy, mint Ovidius mondja (Fast. I. 187.):

Omen, ait, caussa est, ut res sapor ille sequatur,

Et peragat coeptum dulcis ut annus iter.

Vajon mellékes-e hát a költő álláspontjáról, ha azt mondjuk, hogy újév 1-ső napja helyett Sylveszternapján született? Nem ismerte-e ő, Ovidius egykor szorgalmas olvasója, az újévről a rómaiak kedves fölfogását? És végre, a magyar költészetnek nem »boni ominis causa« adta őt mindenek felett 1823 újesztendeje?

Tehát az 1823 január 1-sei adaton kívül mást nem fogadunk el; tehát a költő szülőházának emléktáblája tévesen hordja ezt a feliratot »Itt született Petőfi 1822 Dec. 31.« Viszont tévesen írja maga a költő testvére is egy alább részletesebben tárgyalandó levelében; »Sándor Kis-Kőrösön született 1822-dik év december 31-én, pontban éjféli 12 órakor.«

Nem mellőzhetjük el azonban annak megjegyzését, hogy maga a költő egy ideig meglehetősen hozzájárult különböző okokból ahhoz, hogy életkorát ne tudják szabatosan. Pl. Aszódon 1835—38-ig tanúlván, 13, 14 és 16 évesnek találjuk beírva; Selmeczen az anyakönyv 17 évesnek mondja 1838 aug. 31-dikén, holott csak 15½ éves volt, s meg is jegyzi Szeberényi ez adatról szólván, hogy »őt 1—2 évvel fiatalabbnak tartotta.«³ E magavénítés okát nem értjük. A katonasághoz beálltakor hasonlóan tett; azt íratta be, hogy 1821-ben született (1839-ből); de ez érthető; ha a valódi évet diktálja be, bizonyosan be nem veszik.⁴ A pápai 6 beírásból (1841/42) két esetben 19, három esetben 20 és egy esetben 21 évet találunk.

Ez azonban csak kezdetben volt így; utóbb, mint láttuk, a költő életkorát mindig szabatosan mondta meg s így mondja magát 25 évesnek 1848-ban *Szülőföldem* cz. költeményében is.

De ha születési évét illetőleg a zavarnak főoka nem ő volt; hiszen nem egy teljesen szabatos adatot hagyott ránk: a születése helyéről szóló vitákat legkivált ő maga okozta. Ugyanis az aszódi, selmeczi anyakönyvekben azt olvassuk, hogy Pestmegyében, Kis-Kőrösön született; de már Selmeczen a képzőtársaság könyvébe saját kezével szabadszállási *születésünkh* írta be magát. Ezt írja Szeberényi az idézett helyen s hozzá teszi, hogy tanulóársai előtt mindig kis-kúnsági születésünkh mondta magát. Jól értsük meg; nem lakóhelyet említett, mert az való lett volna, hanem születéshelyet. Utóbb a katonaságnál Kis-Kőrös szerepel születése helyéül, Pápán pedig a 6 beírásból csak 2 esik Kis-Kőrösre és Pestmegyére, a többi helyen Szabadszállást

³ Nehány év Petőfi életéből. 7. l.

⁴ P.-M. IV. 295 l.

olvasunk. Utóbb, 1848-ban, midőn a követválasztás ügyében junius elején Félegyházán járt, ott nyert benyomásaiból és emlékei hatása alatt írta *Szülőföldemen* cz. költeményét, melyben így szól:

Ez a város születésem helye.

Ez a költemény már 1848-ban megjelent az *Életképek*-ben (II. 27. sz. 847. l. decz. 31.) és noha ott a hely nincs alája írva, természetesen minden életírója utána nézett az eredeti kéziratban, hogy melyik városról mondja ezt a költő? Midőn kitűnt, hogy maga Félegyházát írta alája, a kétség elenyészett.⁶ E mellett az *Életképek*, az a lap, melynek egyik szerkesztője volt, 1848-ban (I. 27. sz.) ezt írja róla: »Petőfi Sándor a napokban *Félegyházáról*, szülőföldről visszaútazott.« — Ez egyszersmind világot vet a *Szülőföldemen* cz. költemény írásának idejére. Ugyanis ez a hír az *Életképek*-ben 1848 jun. 18-áról (787. l.) olvasható; tehát a költemény jun. első feléből való.

Visszatérve tárgyunkhoz, Bankos Károlynak 1848 máj. 25-dikén Kun-Szentmiklósról azt írta, hogy követségért »egyenesen és csak szülőföldje ajtaján kopogtat, a Kis-Kunságban.«⁶ Továbbá »a kis-kunokhoz« intézett nyílt levelében kétszer is mondja, hogy: a »Kis-Kunságban születtem.« Általában pedig kun fiúnak szerette mondani magát.

Ezek az adatok voltak főképp okai, melyek legnagyobb részét Gyulai ismerte, hogy ő 1854-ben ezt írta: »Petőfi Sándor Félegyházán a Kiskunságban 1823 jan. 1-én született.«⁷ Ez az adat aztán meglehetősen tartotta magát; de pár évre rá már Szabadszállás foglalta el; mert köztudomású volt, hogy apjának ott voltak földjei, sokáig ott lakott s általában a költő szabadszállási illetőségű volt.

A zavart egyéb körülmények is növelték. Kertbeny: »Album hundert ungrischer Dichter« cz. művében 1854-ből a költő születése helyét Kun-Szentmiklósról teszi (Dresden. 1854. Schäfer.) A költő műveinek fordításában 1849-ben u. ő a költő születése helyének Duna-Vecsét⁸ mondja egészen ismeretlen adatok alapján, még a költő életében (!), mivel jó ismeretségben (barátságban) volt. Szabadszállásra teszi szülőhelyét a Szarvady-Hartmannféle fordítás 1851-ben (Darmstadt. Leske.) Kertbeny az 1858-diki fordításban már azt mondja: »Alex. Petőfi wurde am 1. Januar 1823, somit, gleich Heine, Neujahrskind, zu Félegyháza in Kleinkumanien geboren.« Világosan Gyulai nyomán mondja ezt, nem tudván, hogy ekkorra már tisztázva volt a költő születése helyének ügye.⁹

Ferenczy és Dánielik azt írják 1856-ban, hogy »szül. Szabadszálláson, Kis-Kunságban 1823. jan. 1-sején.« (I. 365. l.)

Az *Ujabbkori ismeretek* tárában 1855-ből (VI. 63. l.) ugyanezt az adatot így olvassuk: »Állítólag Szabadszálláson, a Kis-Kunságban

⁶ Pesty Frigyes szerint megjelent Geibel *Magyar költők könyvében*. 1851., de szintén a helynév nélkül.

⁷ Halasi: P.-reliqu. 70. l.

⁸ Uj magy. Muz. 1854. I. 25. l.

⁹ Petőfy Alex.: Gedichte. 1849. Frankfurt a/M. »Petőfy Sándor (Alexander Petőfy) ist geboren 1. Januar 1823. zu Duna-Vecse« ... VII. l. (Einleitung).

⁹ Petőfi Al.: Dichtungen. Leipz. Brockhaus. 1858. 467. l.

1823. jan. 1-jén született.« Ezt a cikket Gyulai írta s az »állítólag« kifejezés eléggé bizonyítja a zavart, mely ekkor már el volt terjedve.¹⁰ A *Vasárnapi Könyvtár*-ban Boross Mihály meg épen azt írta 1856-ban, hogy Szabadszállásán, 1823 jun. 1-sején született. (Ujabb magy. költők. I. évf. 10. köt. 127. l.) Jókai egész óvatosan épen ezért 1856-ban a *Vasárn. Ujság*ban csak ennyit mond: »Petőfi szegény szülőktől született a Kis-Kunság egyik városában.«¹¹

Talán épen ez a körülmény, hogy arczképét és rövid jellemrajzát a *Vasárn. Ujs.* kiadta, tette beszéd tárgyává, hogy a legnagyobb magyar lyrikusnak még születése helye és ideje sincs pontosan megállapítva. Ezt az utóbb említett két adatot olvasva, felszóllalt aztán *Sárkány* János, akkori kis-kőrösi evang. lelk. s a *Vasárnapi Ujság*nak a következő levelet írta:

Felvilágosítás Petőfi Sándor születéshelyéről s napjáról: Kiskőrös 1856. dec. 18-kán. Tisztelt szerkesztő ur! Többször olvastam már, nevezetesen a »Vasárnapi Ujság« jelen évi folyamában is, legutóbb pedig a »Vasárnapi Könyvtár«-ban azon hibás állítást, hogy Petőfi Sándor költőnk Kis-Kunságban, Szabadszállásán, és pedig a »Vasárnapi Könyvtár« szerint 1823-dik év junius 1-én született. Ez állítást hibásnak mondom, s ezt a legérvényesebb adattal bizonyíthatom be. Petőfi nem Kis-Kunságban, hanem Pestmegyében, nem Szabadszállásán, hanem Kis-Kőrösön született. A kis-kőrösi ágost. vall. evang. egyház keresztlési Anyakönyvében a 127 lapon az áll, hogy 1823 január 1-én kereszteltetett *Petrovics István* és *Hrusz Mária* fia *Sándor*, miként ezt hitelesen kivonatban minden pillanatban kiadni kész vagyok. Köztudomásu, hogy költőnk a Petőfi nevet csak később, apjávali meghasonlása következtében vette fel. — Petőfi Sándor tehát kis-kőrösi születésü, s első gyermek éveit is Kis-Kőrösön tölté; csak később mentek át szülői Kis-Kunságba. — Jól emlékszem, hogy midőn szülői Sándort a szent-lőrinczi latin iskolába hozták, már Szabadszállásán laktak. — Szent-Lőrinczen Sándorral egy szobában laktam, későbbben is kalandos életének minden phásisaiban ismertem: mint katonát, mint obsitost, mint pesti statis:tát*), mint kezdő költőt és mint elismert jelest. — Pesten gyakrabban megfordulván, majd mindig találkoztam vele. — Midőn utoljára voltam vele, nekem s több kis-kőrösi barátinak szentül megígéré, hogy szülőföldét s itteni barátit legközelebb meglátogatandja. Azonban a forradalom közbe jött, s ez gátolá adott szava beváltásában. — Kún testvéreim ne vegyék rossz neven, hogy tőlük elpörlöm azon dicsőséget, melyet Petőfi Sándor állítólagos kún születése reájok árasztott. — Nem is az indított a fölebbi sorok irására, hogy éz által lakhelyem dicsőségét emeljem: ámbár megvallom,

¹⁰ Gyulai eredetileg, mint 1857-ben maga írja, az *Uj magy. muv.*-ban megjelent tanulmányát írta az *Ujabbkori ism. tárának*; de terjedelme miatt oda be nem illett. Pesti Napló. 1857. 10. sz.

¹¹ 9. sz. 69. l.

jól esik mondhatnom: hogy Petőfi kis-körösi fi; — hanem! igen illő, hogy jeleseinknek legalább születés helyét és idejét alaposan tudjuk.**)

Sárkány Fános, k.-körösí ev. lelk.

*) Ekkor történt, hogy, Pesten találkoztam vele, midőn őt Petrovics néven szólítottam, egész komolyan válaszolá: „csalódik ön, én nem vagyok Petrovics.“ Én kissé megütközve mondtam: ne tréfálj Sándor, hisz fogad is eláru,“ mire ő félig komolyan, félig tréfásan válaszolá: „De úgy van, barátom, én nem vagyok többé Petrovics, hanem Petőfi. Atyámmal keményen meghasonlottunk, — kitagadtuk egymást.“ — Később mint tudjuk, apja kibékült fiának pályájával: de Sándor a Petrovics nevet soha többé föl nem vette; — a közönség azon néven ismeri csak, melyet híressé tett. S. J.

**) Az irodalomtörténet nevében köszönjük a beküldő urnak e hiteles tudósítását. Reméljük, ezentul nem fognak többé annyira ingadozni a jeles költőnk születése helyét és idejét illető adatok. — A költő egyes életszakát illető jellemzetes adatokat is, miket a beküldő ur ajánl, szívesen veszszük. Szerk.

Sárkány e levelével indult meg a költő szülővárosáról a vita. Ugyanis az érdekes levél tartalmát közölte a *Pesti Napló* is (1857. 4. sz.). Ekkor Gyulai Pál erre hivatkozva, mivel róla azt állítja a cikk, hogy ő Szabadszállást mondta a költő szülővárosának, egy egész tárczát írt a 10-dik számban *Petőfi szülővárosáról* cím alatt. Ennek lényeges tartalma a következő:

Ő a Sárkány által közlött keresztlevelet döntő bizonyítéknak még nem tarthatja. Ugyanis Petőfi *Félegyházát* mondja szülővárosának; ezt állította a költő egyik rokona is, midőn 1854-ben erről kutatott; látta a kéziratot is, melyben P. maga *Szülőföldem* cz. költeménye alá *Félegyházát* írta volt. E költeménynek hitelt adott akkor is, hitelt ad most is. »Nem tudtam s nem tudok okot képzelni, így folytatja, mely P. őszinteségét e pontra nézve kétségbe hozza. A költők nem egyszer affectálnak, midőn magokról beszélnek s ettől P. sem ment, a költők mindig eszményítik magokat s ez művészetők életföltétele. De mi ok indíthatta volna P.-t arra, hogy akár affectatióból, akár eszményítésből *Félegyházát* nevezze szülővárosának Szabad-Szállás vagy Kis-Körös helyett.« Sőt, teszi hozzá, minden körülmény a mellett szól, hogyha épen titkolni akarta volna születése helyét, »a kedély és képzelődés inkább készteheték a protestans Szabad-Szállást vagy Kis-Köröst vallani be szülővárosául.«

Ehhez járul, mond Gyulai, hogy a keresztlevél csak a keresztelés napját jelöli; már pedig Aranytól hallotta, hogy P. gyermekkoráról szólván neki, nem egyszer említette, hogy nem ott keresztelték, hol született. Hasonlót mond Losonczy is, ki hallotta magától P.-től, hogy *Félegyházán* született. »Ez adatok s a keresztlevél igen jól összeegyeztethetők azon körülménnyel, hogy *Félegyháza* tisztán kath. község. E szerint P. *Félegyházán* születvén, hol ág. hitv. lelkész nem volt, szülői kénytelenek voltak keresztelés végett Kis-Körösrre viinni, mint oly legközelebb eső községbe, hol az ág. hitvallásuk virágozó egyházzal bírnak.«

Ezzel egyidejűleg, pár nappal a *Vas. Ujs.* közlése után, Pesty Frigyes jan. 6-dikáról (Temesvár) egy bő levélben írta meg a Petőfi szülőhelyéről szóló kutatását a *Magyar Sajtónak*. Elmondja többek közt,

hogy ő is egy tisztelt nagy-kőrösi tanárhoz fordult e kérdés eldöntése végett (Arany?) s tőle azt a feleletet nyerte, hogy P. Félegyházán született; a többi tanártársak is megerősítették ezt az adatot, kik jól ismerték a költőt és ezt „*saját szájából hallották és tudják*«. Különben Gyulai cikkétől teljesen függetlenül, egyelőre ő is azon véleményét tartja meg, hogy P. Félegyházán született. Mert erre utalnak a költő költeményei, melyek általában azt tanúsítják, hogy a költő csakugyan valahol a Kis-Kunságban született. Egyéb, tárgyunkra lényeges nincs is a cikkben s még csak azt említjük meg róla, hogy mint maga is megjegyzi, e cikke „*A világtörténelem napjai*“ című műve számára (akkor még *Történeti Napló*) készült s így utóbb megjavított és kibővített adatokkal, teljesen megtalálható e művében.¹²

Gyulai cikkére a *Vasárn. Ujs.* 1857 jan. 18-án közölte Vörösmarty László kutatásait (Szabadszállásról), ki más úton, az egykorúak tanúskodása, városi jegyzőkönyv és elbeszélések nyomán a Sárkány közléseivel hasonló eredményre jutván s mert Szabadszállás anyakönyvében a költő születése nyomára sehol sem akadt, már éppen közzé akarta tenni a *Vas. Ujs.*-ban kutatásai eredményét, midőn az 1. számban Sárkány közlményét olvasta. Megerősíti tehát, hogy Petőfi Kis-Kőrösön született s közli 1818 jul. 16-ról a költő apja és anyja 3-szori hirdetéséről az anyakönyvi kivonatot; megjegyzi, hogy Szabadszálláson Petrovits 1818—21-ig volt bérlő; 1821 nov.—1824 nov.-ig Kis-Kőrösön (itt szül. a költő), 1824—30-ig Félegyházán, 1830—39-ig Szabadszállásán volt a hűsvágó jog bérlője. A többi becses életrajzi adatot a költő gyermekkoráról most, mint ide nem tartozókat, mellőzzük.¹³

A kétséget aztán véglegesen eloszlatta egyrésről Petőfi István levele Brünnből (1857. jan. 23.), mely a *Vasárn. Ujs.* már tárgyalt két közlményére vonatkozik; más részről Sárkány Jánosnak a Gyulai cikkére írt levele a *Pesti Napló*hoz.

A Petőfi István levelének ide vonatkozó része a következő: »T. szerk. ur! Lapjának már két számában tusakodnak bátyám születési helye fölött. Sárkány J. urnak tökéletes igaza van, minthogy a keresztelési anyakönyv nem hibázhatik. Sándor Kis-Kőrösön született 1822-ik év december 31-én, pontban éjféle 12 órakor. Hosszu életök folytában szüleim soha kedvesebb újévet nem értek, mint az 1823-ikit. Ötévi házasságuk után végre az ég egy fiuval áldotta meg őket. Ezt szüleimtől nem egyszer hallottam, s midőn felnöttem, számtalanszor olvastam a »Nagy Biblia« melléklapján atyám jegyzetét: »Sándor fiam született« stb., hol harmadfél év mulva saját nevem is ragyogott.«¹⁴

A Sárkány János levelével kapcsolatban Gyulai „*Még egyszer*

¹² Pest. 1870. I. 8—11. Csaknem szösz szerint átvéve az egész a Moenich és dr. Vutkovich: *Magyar írók névtárába* (1876.) 2—5. 1. Érdekes hozzátenni, hogy Pesty Frigyes műve megjelent 1870-ben, a Moenich-Vutkovich-féle 1876-ban; ezért azonban ez utóbbi nem megy tovább s az 1872-iki vitáról már semmit sem tud; mert erről Pesty nem írhatott semmit. — *Magyar Sajtó.* 1857. 14. sz.

¹³ *Vas. Ujs.* 26. l.

¹⁴ *Vas. Ujs.* 1857. 42. l.

*P. szülővárosáról*¹⁵ cz. a. egy második cikket írt e kérdésről s ebben adja az említett levelet is. E szerint Sárkány közli Kis-Kőrös mellett a döntő bizonyítékokat. Ugyanis, hogy Félégyházáról Kis-Kőrösre, télen egy napi járó földre (8 mfd) vitték volna a gyermeket keresztelni szülei, már magában véve nem valószínű. E mellett a költő apja ekkor kis-kőrösi székárérendás volt; a költő keresztzülei még részben élnek, kik tanúskodnak a mellett, hogy ott született; végre Kis-Kőrösön csak 2 hónapja, hogy elhunyt az egykori odavaló lelkésznek, Leska Istvánnak, azeelőtt csehországi superintendensnek özvegye, ki, midőn a költő született, jelen volt; mert mint a község egyetlen orvosát, elhívták, »miután anyja életveszedelemben forgott«.

A Vörösmarty László, Petőfi István és Sárkány levelei teljesen eloszlatták Gyulai kételeyeit s ezt e cikkében meg is írja, azon hozzá-tétellel, hogy: »Petőfi tévedett és a mint a Vörösmarty László ur által . . . felhozott adatok mutatják, igen könnyen és akaratlanul is tévedhetett«. Alább meg azt mondja: »hogy ő maga ellenkezőt hitt, oka leginkább azon körülmény lehetett, hogy szülői az 1824-ik novemberében Félégyházára költözvén, egész 1830-ig ott laktak s így a gyermekkor legerősb emlékei vonzották e város felé és zavarhatták meg tudomását szülőföldje felől.«

Ez a költő szülővárosáról folyt vita története és eredménye 1857-ben. Ehhez azonban néhány megjegyzést kell csatolnunk. Látjuk az elébbiekből, hogy Kis-Kőrös, mely a költő valódi szülővárosának bizonyult, 1857-ig soha mint ilyen az irodalomban nem szerepelt; egyetlen életrajz is ilyképen nem említi. Világos továbbá az, hogy a költő rendszeresen kis-kunságinak mondta magát; Kis-Kunságot mondta szülőföldjének (*Kis-Kunság* cz. költ. 1 verssz.) s közelebbről Félégyházát szülővárosának. Erről tanúskodik minden ismerőse. Kelemen Mór a fenti időben Gyulainak mutatta Petőfi néhány kunsági barátjához írt levelét, melyben szintén állandóan a Kis-Kunságot és Félégyházát mondja szülőföldjének. Ezt bizonyítják az általunk fennebb közölt adatok is. Könnyű első tekintetre belátni, hogy e következetességben valódi rendszer van.

Vegyünk ehhez egy másikat. Az nem áll, mintha Petőfi *nem tudta volna*, hogy ő Kis-Kőrösön született. Sárkány János tanúskodása itt idézett cikkében erre nézve teljesen elég volna, ha más forrást nem ismernénk is. De ezt bizonyítja a költő egyik legjobb barátja, Várady Antal is, ki, tudtunk szerint, hallgatott az 1857-diki vitában. Ő ugyanis, midőn 1872-ben a vita megújult, megerősíti azt, a mit Sárkány állít, t. i. hogy 1849-ben Petőfi meg is akarta Kis-Kőröst, szülőföldjét, látogatni; ő maga mondta ezt, midőn 1849 május 12-én Budán, a »Fácán« táján táboroztak. (Magy. Politika. 1872. 210.) Valahányszor tehát a valóság egyenes bevallásáról volt szó, a költő soha sem titkolódzott.

Azonban selmeczi tanulóskodása óta állandóan ragaszkodik ahhoz, hogy kun-fiú s hogy a K.-Kunságban született is. Ennek főoka

¹⁵ *Pesti Napló*, 1857. 25. sz.

az volt, hogy Selmecezen levén alkalmá a szlávismus törekvéseivel megismerkedni, erős magyar érzelmeiben tiltakozni kívánt születése és származása helyével, tágabb és szűkebb értelemben véve egyaránt, minden szláv eredet ellen. Joga volt tenni ezt annál inkább, mert az első, legszebb emlékei, a gyermekkoriak, Félegyházához s a Kis-Kunság alsó, nagyobb darabjához, fűződnek. E mellett apja Szabadszálláson, a Kis-Kunság felső, kisebb felén szerzett honosságot, birtokot. Nem természetese-e, hogy ő, ki sem születésénél, sem neveltetésénél, sem vallásánál, sem emlékénel, sem lelkiismereténél fogva más, mint magyar lenni vagy másnak, mint magyarnak tartatni nem akart: egész meggyőződéssel és szenvedélyességgel ragaszkodott a Kis-Kunsághoz, mely csak nevelő hazája volt, — úgyis, mint szülőföldjéhez?

Ezekben az okokban találjuk meg magyarozatát annak, hogy szellemi szülőföldjét térbelileg is szülőföldjének tartván, Kis-Kőröst nem akarta elismerni, mely betelepített, bárha nem jobbágyi, hanem szerződéses, de túlnyomóan tót lakosságával kevésbé felelt meg a költő érzelmeinek, mely város különben a régi Solt-megyének a Kis-Kunság két darabja közé ékelt darabján fekszik.

A költő e felfogásából egyéb is folyt, t. i. legalább is nem nagyon örvendett annak, hogy lutheranus vallású; mert némileg ez is nem tős-gyökeres magyar eredetére utalt. Legyen elég erre nézve megemlíteni azt, hogy midőn egykori tanuló társai szemére hányták Kis-Kőrös megtagadását, azt felelte: »mert bánom, hogy tótok közt születtem«. Várady Antal meg azt mondja, hogy neki egyszer így nyilatkozott: »Kis-Kőrösön születtem, csak azt röstellem, hogy lutheranusnak«. Ugyanezt mondja Kemény Mihály is.¹⁶ Világos mindebből, hogy itt nem egyszerű szépségyről, sem feledékenységről szó nem lehet. Ez nála a szenvedély kérdése volt, mely magyarok közé tette vele szülőföldjét s hazafisági okokból a magyarság előszeretettel választott vallása, a református vallás felé vonzotta. Ha tehát szellemileg tekintjük, teljesen való az, a mit Félegyházáról mond, hogy »ez a város születésem helye«; röviden, hogy valódi hazája a Kis-Kunság, melyet oly szeretettel rajzolt költeményeiben; hol tős-gyökeres magyarság közt, gyermekkori benyomásaival együtt betölt lelke a pusztaszeretetével s utóbb nemcsak jeleneteit rajzolja, hanem eszményíti is, mint a szabadság jelképét.

(Befej. közl. köv.)

Ferenzi Zoltán.

Petőfi eltűnésének irodalma.*

(Második közl.)

II. 1

Az 1860--61-diki nagy zaj után körülbelől 1874-ig meglehetősen szünet állt be a költő eltűnésének irodalmában. A megjelent cikkek a hazában és külföldön többnyire e zajnak utóhangjai. Azonban különösen a kérdésnek két alkalommal való fölvetése megérdemli ez időszakból is a valamivel részletesebb felemlítést.

Egyik az, hogy Dömötör Sándortól a Vasárnapi Ujságban jelent meg 1864-ben egy cikk *Petőfi sírja* (A segesvári völgy Erdélyben) cím alatt,² melynek különösebb érdeket ad az, hogy közlő a költő el-estének részleteit barátjától hallotta, ki a jul. 31-diki csatában a balszárny vezére volt.

E szerint az ütközet folyamán a bal szárnyon, hol Bem is állt táborkarával, egyszer csak megjelent a költő fehér zubbonyban, melyre inggalléra ki volt hajtva, fehér kalappal fején, kezében kétcsővű vadászfegyverrel. Bemet környezete figyelmeztetvén reá, az öreg feléje közeledik s tört németiséggel, izgatottan rákiált: *Herr Petőfi! gehen Sie zurück. Hier haben Sie nichts zu suchen.* Petőfi szó nélkül megfordult s a hegyoldalra az országút felé ballagott le. Kevéssel ezután lenn a réten tolongás támad, az ágyúk elnémúlnak, a sorok megbomlanak, a katonák a hegynek menekülnek; mert a kozákok a Küküllő berkei mellett megkerülték a kis serget. A balszárnyat is muszka dsidások nyomják meg, lenn a völgyben oldalról és hátulról támadják

* Első közl.-t l. P.-M. 1894. I.—II. fűz.

¹ Mellékesen megjegyezzük, kivált azok számára, a kik minden részlet iránt érdeklődnek, továbbá a literatura teljességéért, hogy a *Magyar Színházi Lap* (Szerk. Egressy G. 1860.) érdeklődvén a költő eltűnésének irodalma iránt: *Adatok P. halálához* cz. a. közölt néhányat a Vas. Ujs. leveleiből, ú. m.: Lengyel József levelét (360. l.), az Egressy 1850-diki levelét (379. l.), Gobóczy Károlyét (386. l.), Szöllősi Balázsét (387. l.), Barabás Károly második levelét (305. l.), Dáné Károly (396. l.) és B. levelét Kolozsvárról. (L. e leveleket mind Vas. Ujs. 1860. 507. lap (III. levél), 548. lap (IV. levél. Egressy levele), u. ott (V. lev. B. levele), 572. l. (VI. Gobóczy levele), u. ott (VII. Szöllősi B. levele), 587. l. (VIII. Barabás K. 2-ik levele), 808. l. (IX. Dáné K. levele), u. ott (X. Egressy újabb felszólalása). — E levelek közül Egressy a maga 2-dik levelét előbb adta ki a saját lapjában s a Vas. Ujs. onnan vette át *Egressy újabb felszólalása* czim alatt. (Magyar Szính. Lap. 1860. 380. l. V. ö. Vas. Ujs. X. sz. lev. 588. lap.) E második levele szintén becses életrajzi adatokat tartalmaz Petőfi erdélyi útjáról s első levele és a Vas. Ujs.-é közt van némi, bárha csekély eltérés. — Továbbá: *Fremdenblatt* (Wiener polit. Journal. Nagy 4°. Herausg. v. Gustav Heine.) 1861. Nro 289. *Alex. Petőfi's Lebensende.* A Vasárn. Ujs. ez évi cikkei alapján. — *Pest-Ofener Zeitung.* 1861. Nr. 48. „Tagesneuigkeiten“ rovatban: *Petőfi's Tod.* (Nachrichten darüber „aus glaubwürdigen Quelle“. Egy Fegyverházáról beküldött levélből.) — *Zeitung für Norddeutschland.* 1862. Nr. 4194. *Petőfi's Ende.* (Der Sommerfeldzug des Revolutionskrieges in Siebenbürgen. 1849. Von einem oesterreichischen Veteranen. Leipzig. 1862. cz. mű alapján.) — *Militär-Zeitung.* (Wien. 4°. Herausg. v. Hirtenfeld.) XV. 1862. 616. l.: *Über Petőfi's Ende.* — *Közvélemény.* 1860. 187. szám. *Adat P. haláláról.* — *Hölgyfutár.* 1861. XII. 27. sz. 216. l. *P. halálának körülményei.* (L. Vas. Ujs. 1861. 106. l. XXXVI. sz. lev. a *Magyar Sajtó* után, V. ö. P.-M. VII. 11. l.)

² 264. l.

meg a futókat s maga a tábornok is be van kerítve. E pillanatban a balszárny vezére a tábornoktól 30 lépésre újból Petőfit pillantja meg. »Sándor, jer ide!« — kiált rá, nyergébe akarván emelni; de a jövő perczen dsidások rohannak köztök el. E percz óta senki sem látta Petőfit.

Másodszor a *Hon* adott pár cikket róla 1867-ben.³ Ezek oly változatot beszélnek el, melyek a mai napig kísértik számtalan változatban és állandóan némelyek pihenni nem tudó képzelődését. A *Hon* cikkei csak kivonatban állanak rendelkezésünkre. Ezek elseje szerint a költő a csatában nem esett el; hanem elfogatván, felismertetett s mint az államra nézve veszélyes egyént a siberiai ólombányákba hurczolták.

Még regényesebb adatokat tartalmaz az ezt követett tárczacikk, mely szerint a cikk írója, egy névtelen (épen ez a baj!) honvédtiszt látta őt a csataterén nehéz sebében fekve, egy kartács-golyótól találva, mely megrikította a honvédek sorait. Patakként omlott melléből a vér s maga mondta, hogy neki már vége. Utóbb ez a honvédtiszt hallotta, hogy a segesvári túlbuzgó német postamester dicsekedett, hogy a csata sebesültjeit élve temettette el s e borzasztó sors érte a költőt is, ki már benn a sírban fekve, összetett kezekkel könyörületet kért; de a rettentő ember földet dobott rá. Ez, noha a *Hon* is kifejezte róla kétségeit, bejárta a külföldi sajtót is; közölte pl. a *Debatte*⁴ és *Blätter für liter. Unterhaltung*.⁵

A *Hon* e cikkeire felelt akkoriban Lengyel József is; de czáfolatát a *Hon* csak részben adta ki. Utóbb Lengyel, mint a *Történeti Lapok*-ban írja (1874. 400. l.), utána járt, hogy ki lehetett ez a honvédtiszt s csakugyan nyomára jött. Egy koborló kalandor volt, ki egyik honvédcsapattól a másikhoz szegődött, utóbb osztrák katona lett s végül rablás miatt Pesten gyanúba kerülván, börtönében felakasztotta magát. Ugyanott megjelent Bartha Jánostól a 170. számban egy másik cikk is: Még egyszer Petőfiről.⁶ Úgy látszik, visszhangja volt Jókai Mór: Petőfi??? című hármaskérdőjeles cikkének.

E cikkeken kívül, mielőtt tovább mennénk, röviden bár, de szólanunk kell arról is, hogy miként történhetett, hogy annyi ember látta a költőt 1849 után is saját szemével, hogy megvendégelte vagy legalább beszélt vele? Ugy, hogy akadtak olyanok, a kik némi hasonlóságukat a költővel, mások pedig csupán az emberek jóhiszeműségét felhasználták arra a forradalom után, hogy főleg lelkes ev. ref. lelkészek szíves vendéglátását kizsákmányolják. Így állított be a tarcsali ref. paphoz 1861 késő őszén egy jól öltözött egyén, »ki Petőfihez annyira hasonlított, hogy az ember első látásra azt hihetné, miszerint ez csakugyan P. volna.« Szállást kért és kapott s midőn este

³ Petőfi sorsáról. 141. sz. (?)

⁴ Wiener polit. Blatt. 1867. 169. sz. *Ueber Petőfi's Ende.* (Tárcza.)

⁵ Bd. II. 1867. 463. l. *Petőfi's Tod.*

⁶ Talán Bartha az általa egyszer már közölt változatot ismételte? V. ö. *Pet.-Muz.* VII. 12. l.

több vendég is jöve, bor mellett elszavalta P. több költeményét s merészen a költőnek adta ki magát. A derék pap tudta ugyan, hogy nem Petőfi, a kit jól ismert volt s barátságban is állt vele; de másokat, mint a bodrog-kereszturi, pthügyi ref. papot, csakugyan rászedett; amaz három, emez hét napig tartotta vendégül, míg megtudták, hogy egy miskolczy patikárius-segéd volt, ki a költőhöz hasonló alakját csalásra használta.⁷ Az ily csalások általában gyakoriak voltak az 50–60-as években.

Ez esetek közül igen jellemző pl. az, hogy Sarlay, a ki, mint előbbi cikkünkben láttuk, Kápli Lajos kis-babothi lelkésznek Petőfiként mutatta be magát, még soká szerepelt Petőfi gyanánt, s talán legtöbb esetben ő volt az, ki az 50-es években mindegyre szóbeszéd tárgyává tette barátok és a költő tisztelői közt, hogy Petőfi él s a hazában bujdokolva rejtőzködik. Láttuk már, hogy 1851 jul. közepén volt Káplinnál, — mint ez írta. Ezt az adatot utóbb Szilvássy 1850-re javította. Innen Győrbe, onnan Győri-Szemerére, gr. Zsigray Lázárnéhoz ment; innen Kajáron át Surr felé vitette magát a grófné kocsiján, melyről megszökött s aztán a Bakony mentén szerepelt, míg Téten, születése helyén, egyelőre megállapodott. Itt előbbi jóltevői felismerték s mint kísült, egy Sarlay néven ismert »selyemtakács« volt. Mit tett 1857-ig a szélhámos ifjú, nem tudjuk mind; szereplését csak 1856-tól fogva ismerjük megint. Ugyanis az bizonyos Rónay Jácint előadásából, hogy 1857-ben Londonban, a bujdosók közt tűnt fel özv. Benkőnénel és leányánál, Gál Sándornénál, kik London külvárosában Lady Langdale csinos mezei lakában laktak. A jószívű nők azt hívték, hogy valóban Petőfiről van szó, Rónayt is meghívták máj. 1-sején magokhoz s összehozták vele, mint a ki személyesen ismerte a költőt. »Rövid vártatva megjelent a nevezetes férfiú: — írja Rónay — zömök, piros, pozsgás, hirtelen szöke, alig 25 éves fiatal ember; minden inkább, csak nem költő, ha csak nem pénz- vagy hírköltő, s legkevesbbé Petőfy (!).«⁸ Valóban, csak az különös, hogy miként bírt annyi embert felütiteni! Míveletlen, póriás beszédű volt; tele hazug dicsekvéssel. Rónay a hölgyek kérdésére elmenté után ezt felelte: »Én azt hiszem, hogy megszökött kocsis vagy bojtár, ki urát meglopta; vagy tán épen nehéz vasból szabadult lókött.«

Csakugyan vagy 3 hétre rá egy jó birtokú, szerencsétlen apától kapott levelet, a ki elmondá, hogy ez az egyén lerongyolódva ment hozzá 1856-ban, mint osztrák börtönből szabadult bujdosó, ki különben született Eszterházy. Ott rejtegették, ápolták hónapokon át, midőn azzal állt elé, hogy nőül veszi házi gazdája leányát; de élőbb Angliába kell utaznia, hol anyai részről nagy örökség vár reá s ennek felvételére 10.000 frtra van szüksége. A magát rászedetni engedett birtokos összegyűjté e pénzt s átadta az esküdöző Sarlaynak, ki csak

⁷ Milesz Béla: Az ál-Petőfi. Vas. Ujs. 1862. 573. l.

⁸ A család e külsejének leírása megegyezik a Poszertnéével, csak hogy akkor még „szikár“ volt. (Vas. Ujs. 1861. 127. l.)

ugyan Londonba ment; ott egy darabig vígan élt a menekültek közt s aztán egy idő múlva megint eltűnt.⁹

Utóbb augusztus havában Rónay Jersey-szigetén látta újból St.-Helierben. Majd megint Perczel Mór írta neki, hogy Sarlay nála is bemutatta magát, mint a ki egykor az ő sergében volt köztűzér. Perczel hitt neki s mint száműzöttet elfogadta magánál, társaival segített rajta; házat, kevés földet vehetett magának. Azonban megint ivásnak adván magát, Perczel kértére Rónay leleplezte. Ekkor Perczelék kivallatták s eltiltották magoktól.

Mivel a magyarországi rászédettek a szégyentől tartva hallgattak, 1860-ban megint hazajött. Itt pénzhamisításba elegeydvén, Bécsben fogságba került; de 1861-ben kiszabadulván, a kényelmesebb ál-Petőfi szerepét folytatta. Így került neve a *Magyar Sajtó*-ba, hol Rónay, mint e lap levlezője, leleplezte a hazai közönség előtt is.¹⁰

Nem olyan-e ez, mintha Jókainál az »Új földesur« lengyel menekültjéről olvasnánk?

Mily könnyű volt a csalás a hazafi bánat és áldozatkészség ez éveiben, midőn mindenki inkább akart megcsalattott, mint szívtelen lenni; midőn még olyan is, mint Sarlay, ki alig hasonlított a költőhöz, el bírta hitetni magáról, hogy ő az. Hátha még aztán olyan állt elé, a ki valóban hasonlított is hozzá, minőről Jókai ír. Jókai e czikke eredetileg a *Hon*-ban jelent meg s utóbb bevette az *Életemből* című gyűjteményes művébe is. (1886. I. 266. l.)¹¹

Az esetet Bathó Ferencz beszélte el neki, kivel egyszer együtt utaztak. Ez a Bathó gr. Károlyi Alajos stomfai tisztartója volt; egyébként Szendreyék révén, mint a költő rokona, jó barátságban élt vele. Utoljára M.-Vásárhelyt találoztak, midőn az éjet együtt töltötték s Bathó marasztotta is, hogy ne menjen Bem után; nem bírt vele. A költő reggel 3 órakor elútazott.

1850 ápril végén egy hódmezővásárhelyi asszony ment hozzá a mágócsi pusztára, hol akkor az öreg Szendrey is lakott s őt kereste. Az asszony elmondta, hogy nála egy menekült van, a ki személyesen kívánna vele beszélni. Az asszonnyal vele volt kis leánya is, ki a Bathó szobájában felfüggesztett Petőfi-képre azt mondta: »nini, ez itt annak a bácsinak a képe, a ki nálunk lakik.« Ekkor Bathó haladéknélkül átment Hód-Mezővásárhelyre. Megtalálta a keresettet. »Soha ember és ember között nagyobb hasonlatosság nem létezett; ugyanazon arcz, hajviselet, szemek, még a Petőfénél oly sajátságos fejfelkapás, mozdulatok, a lépések megnyomása és maga a hang is ugyanaz. És még sem volt az.« Bathó ki is fejezte kétségét, mire a rejtélyes idegen oly bizalmas részleteket beszélt el a költő családi életéből, melyeket csak Petőfi tudhatott; úgy, hogy Bathó megingott; 20 frtot adott neki s azt ígérte, hogy átviszi az öreg Szendreyt is s ha ő is a költőnek

⁹ Rónay: Napló-töredék. II. 360—64. l. „Ál-Petőfy.“

¹⁰ Rónaynál; II. 371. 383. l. III. 12—14. l. — Magyar Sajtó. 1861. 77. sz. — Vas. Ujs. 1861. 127. l.

¹¹ A Petőfi-megjelenések rejtélyének megoldása. Hon. 1879. 193. sz.

ismeri el, külföldre segítik. Az öreg Szendrey át is ment; de ekkorrára a rejtélyes idegen már megszökött. Nem merete bevárni.

Ugyanott említi Jókai, hogy Hazucha is megvendégelt több mások mellett egy-egy Petőfit; talán mindenik ugyanegy volt. Egy Kufsteinből szabadult magyar politikai fogoly meg azt állította 1861-ben, hogy fogsága első éveiben gyakran látta Kufsteinban a költőt, mint foglyot; beszélt is vele.¹²

Ez a főoka, hogy az 50-es években a költőről megjelent életrajzoknak majdnem egyike sem állítja határozottan, hogy Petőfi valóban és örökre eltűnt. A Ferenczy-Dánelik-féle »Magyar Írók« (Életrajzgyűjtemény) azt mondja róla 1856-ban, hogy »sokan halottnak hiszik; mások állítják, hogy Amerikába menekült«.¹³

Jókai határozottan szól: »A lánglelkű költő korán elhalt. Senki sem tudja, hol és mikor. Elveszett; — mint Romulusról mondták, elragadták őt az égbe. Sokan kétségbe vonják halálát, én többé nem kétkedem rajta; ha élne, mi tartóztathatná őt vissza, hogy legalább megszólaljon? Azon versek, mik újabb időben megjelentek tőle, mind régibb szerzeményei, mikhez a szerkesztők okkal-móddal jutottak. Nem énekel ő többé élő hangokon.«¹⁴

Mi tartóztathatná vissza? — Megfelelt az 50-es évek mondája erre is. A költő nehéz sebben, öntudat nélkül maradt a csatatéren, így szól e monda; de gyöngéd női kezek megmentették. A szercelem ápolta s megtartotta az életnek; de ő a szerető leány arcát, ki megmentette, soha nem látta. Mert éjet-napot mellette virrasztott ugyan, míg a láz érzékein uralkodott; de eltűnt, ha a költő magához tért. Meggyógyulván, éjjelenként utazva áruhában Pestre tért vissza, hogy szeretett nejét fölkeresse és — lakodalmára érkezett. Nem akarván neje lelkének nyugalmát fölzavarni, rejtekébe tért vissza, hogy fájdalomának s a költészetnek éljen.

Így szólt a monda.¹⁵

Ehhez járult az is, hogy némelyek egy, mások más költeményt tulajdonítottak neki, melyek pedig a forradalom utáni időkből eredtek. Ilyen volt különösen kettő, egyik a Sárossy Gyula *Farsangi dal 1850.* cz. költeménye, másik a *Pusztán* című Tompától.¹⁶ Mindez táplálta a hol elhaló, hol újra ébredő reményt.

E naiv, de jóleső reménykedés végig kíséri a Petőfi-literaturát, mondhatni napjainkig. Pesty Frigyes 1870-ben ezt írja: »Alig vagyunk még képesek bizonyossággal azt állítani, vajjon nagy költőnk csakugyan megtalálta-e a halálnak azon nemét, melyet költeményeiben nem egy ízben óhajtott, vagy ismeretlenül bár, de mégis testileg vándorol-e még az élők közt; és már is mi, a költőnek kortársai, majdnem oda jutottunk, hogy azon kérdés fölött, melyik várost illeti a dicsőség,

¹² Pesti Hírnök után Magyar Sajtó. 1861. 28. sz. — Pester Lloyd. 1861. 30. sz.

¹³ I. 365—76. I. A czikk Gyulai 1854-diki értekezése alapján van írva.

¹⁴ Vasárn. Ujs. 1856. 69. I.

¹⁵ Följegyezve Wurzbach: Biogr. Lex. XXII. 93. I.

¹⁶ Szabad hangok. 341.

hogy Petőfi születési helye volt, vitába bonyolódunk, mint hajdan a hét görög város Homer végett.« (Sic!)¹⁷ A Moenich-Vutkovich-féle „Magyar írók nevtára“ is 1876-ban csak mint »legvalószínűbb«-et említi, hogy Petőfi Segesvárt esett el.

(Harmadik közl. köv.)

Ferenczi Z.

„Hárfahang és csatazaj.“

Harposlag och Svärdsklang.

En sannsaga, berättad af Birger Schöldström.

Még a múlt évben megkértem *Karl Waahlin* barátomat, az „*Ord och Bild*“ szerkesztőjét, hogy lapjában helyet engedjen néha, a külföldön oly mostoha bánásban részeltetett irodalmunk ismertetésére. Ajánlatomat nagy előzékenységgel fogadta — bár azóta sem tudtam hozzá jutni, hogy saját ajánkozásomat beváltam — s egyúttal elősorolta, hogy Svédországban a magyar irodalom mennyiben ismeretes. Megemlítette a többek között, hogy van *Petőfiről* egy ismertetésük: »Harposlag och Svärdsklang« czímmel, „igaz történet“, meséli *Birger Schöldström*. Az essayt e lapok szerkesztőjének fölhívására megrendeltem, s egyúttal megkértem Waahlint, hogy szerzőjéről néhány sor fölvilágosítással szolgáljon, kinek kérésére aztán maga a szerző tisztelt meg egy rendkívül érdekes levéllel. E helyen is bocsánatot kérünk az indiscretióért, hogy e magánlevelet, mely becses bibliographiai adatokkal van tele, közreadjuk:

Tisztelt Uram! — írja a szerző — barátomnak, *Karl Waahlin*nak kifejezett kívánsága nyomán küldöm néhány életrajzi adatomat; — bár azok sem számosak, sem nem érdemesek a figyelemre.

1841 decz. 10-én születtem s már 19-ik életévem óta a svéd hírlapírók közé tartozom, leginkább s legtovább a mérsékelt-liberalis stockholmi nagy napilapba, a »Nya dagligt Allehanda«-ba dolgozva.

E számos évi journalistikai működésem mellett nagy számú (53) kisebb-nagyobb kultur- és irodalomtörténeti, nemzetgazdasági, drámai munkát — melyek közül többet sikerrel adtak elő — s néhány költői művet szerztem; ezen kívül fordítottam külföldi szerzőktől, kik közt van *Petőfi*, *Jókai*, *Mikszáth Kálmán* és *Vay Adelina* grófnő.

Mint *Petőfistának*, tevékenységem 1871-ben kezdődött, midőn *Jókai* és *Opitz* után egy hosszabb életrajzot állítottam össze a költőről a »*Svenska Familje-Journal*«-ban. Azóta, mint ön a »*Harposlag och Svärdsklang*« czímű művemből láthatja, meglehetősen terjedelmes tanulmányokat írtam *Petőfi* életéről és költészetéről.

¹⁷ A világtört. lapjai. 8. 1.

Az 1871-ben a Familie-Journalban megjelent cikk volt az első életrajz, mi svéd nyelven a nagy magyar költőről megjelent.

Így keletkezett aztán számtalan svéd Petőfi-fordítás, mindenféle elterjedve folyóiratokban, újságokban, gyűjteményekben: *tölem* (eredeti magyarból); fordított testvérem, *Karl Schöldström* (eredetiből); született 1850-ben, tanár); *Lossen von Kraemer* kisasszony (szintén eredetiből; szül. 1828-ban); *Victor Emmanuel Aman* (eredetiből); Petőfi-fordításai kétségtelenül a legkiválóbbak, valódi mesterművek az egész világirodalomban; a »Nerikes Allehande» szerkesztője Örebroban; kültagja a Kisfaludi-Társaságnak; arcképe megjelent 1873-ban a »Magyarország és Nagyvilág» 66. számában); testvérem *Otto Schöldström* (J. Goldschmidt után; született 1855-ben, kereskedő Götheborgban); *Karl Robert Malmström* (Suonio [Julius Krohn] finn fordításai nyomán, pap Abo-ban); *K. F. Ridderström* (Kertbeny nyomán, translator sindicus Abo-ban); *Gustaf von Bergen* (Kertbeny után, született 1842-ben, magánzó Stockholmban); *Edvard Fredin* (Neugebauer nyomán; kiváló költőnk, szül. 1857-ben, meghalt 1889-ben); *Olof Rubensson* (Goldschmidt után; született 1865-ben, hírlapíró); *Thyra Jacobson* kisasszony (Kertbeny után; szül. 1870-ben).

1883 márcz. 12-én a Petőfi-társaság tiszteleti tagjának választott.

Mintogy ön érti a svéd nyelvet, küldöm önnek két legutóbb megjelent kötetemet, egyikben egy híres erdélyire, gr. Teleki Sándorra fog akadni.

A legmélyebb tisztelettel alázatos szolgája
Stockholm 22/9 1894. *Birger Schöldström.*

Távoli nemzetünk ismeretlen nagy költőjéről beszél a svéd nemzetnek Birger Schöldström. Egy Tyртеust mutat be emberi formában.

A múlt vagy a tudatlanság burkolja mythosba azokat, kik hozzánk oly közel álltak, vagy állanak, kiket mi emberekül láttunk, kikkel együtt küzdöttünk az életben. Mi mesébe foglaljuk Hesiodos költeményeit, mesét tudunk a tamul Tiruvallura-nak, a bölcs takácsnak szent Kuraljáról. — A tudás fosztja meg hímétől a mondát. Birger Schöldström egy, már mythikus alakba öltözött költőnköt mutatja be, mint embert, ki nem volt távol sem térben, sem időben, s mégis epopoejába való alakja irodalmunknak. Ezt az érzést nem tudja levetközni az, ki maga előtt látja a költőt. »A kit az istenek szeretnek — mondja Rydberg a könyv előszavában — fiatalon küldik sírba.« Petőfit is az istenek ragadták magukhoz, de nem az öreg Theognis szavainak igazolásaként, »hogy az embernek jobb nem is születni, jobb, ha soha fel nem nyitja szemét, hanem sülyedjen alá azonnal a Hadesbe«; hanem szerették s engedték, hogy éljen addig, míg élni érdemes: míg nem látja ideáljai bukását. —

Schöldström rövid episodokban beszéli el Petőfi életét:

»Hideg, csípős téli vihar söpri keresztül a széles pusztát. A nagy baromcsordák, melyek különben át- meg átbarangolják Magyarország e részét, védő fedél alá vonultak; a vadlúdak s a golyák melegebb hazát kerestek; imitt-amott a pusztá csavargója, egy-egy lótolvaj betyár ül a csárdában étele és bora mellett.

Aztán jöttek az 1844-diki tavaszi napok s első sugarai egy ifjúra estek, ki egyedül vándorolt a pusztán szél ellenében. Éhségtől és hidegtől elgémberedett tagjait nagyon kevésse védelmezte rövid, rongyos köpenye; csizmájába szalmát dugott. A vándor kezében durván faragott bot volt. Kebelébe, a köpeny alá egy csomó beírott papírt rejtett. Könyvei, melyeket testi szenvedése s elcsüggedt lelke facsartak ki szeméből, reá fagytak arczára.

Ezeken a könnyeken keresztül látott föltűnni a látóhatáron egyik képet a másik után. Délibáb volt talán, a puszta szelleme, mely e vándorral tréfált, könnyű ködével s rózsaszínű hajnali fényből szőtt jelenéseivel? vagy látományok voltak, melyek csak a költőknek vannak megengedve, hogy a jövő fátyola mögé tekinthessenek?

Mindezek mellett látta saját bronz-szobrát, a Duna partján, népek örömmujongásától körülvéve. S a virágok halmazán, melyet a szobor talpára helyeztek, látott egy koszorút, egy királynő koszorúját, ki a dal hónapban is királynő.

Az ifjú is azért ment, hogy elfoglalja helyét ebben a királyi birodalomban. <

1823. jan. 1-én született Petőfi.

Az álmadozó ifjú iskolai éveinek történetét Koren és Kemény epizódjaiból állítja össze Schöldström. Aszódi iskolai évei azért fontosak, mert mint naplójában írja: itt kezdett először verseket csinálni, itt volt először szerelmes és itt akart először színész lenni. Legerősebb szenvedélyvel az utóbbi lépett föl. Foglalkozott ugyan már versírással is, de nem a költészet, hanem egy rokon művészet, a színészet gyakorolt fölötte túlnyomó, elbűvölő hatalmat. S ő is, mint annyi más szenvedélyes, tehetséges vagy tehetségtelen fiatal, a színházhoz csatlakozott. De nemsokára csalódba hagyja ott. Kétségbeesetten, mint egy vagabundus, él néhány hónapig, foglalkozás és lakhely nélkül, s azután fölcsap katonának.

»Mindenütt, még a legkisebb konversations lexikoni artikulusban is azt olvassuk Petőfiről, hogy a szükség és kétségbeesés oda hajtotta, hogy 15 éves korában beálljon katonának. Ezt az epizodot meglehetősen kiszínezték életrajzírói, különösen a németek, mivel közelebbi adataink 1878-ig hiányoztak. Kibővítette a költő egy rokona és iskolatársa, Petrics-Orlai Soma, a neves magyar festő, ki 1879-ben közzétette: »Adatok Petőfi életéhez« című vázlatait. <

Orlai és Jókai »Tarka élet«-e nyomán ismerjük meg Petőfi katonáskodását. Ismeretes az is, hogy katonáskodását gyöngé fizikuma folytán meg kellett szakítania. Következett újra dologtalan csavargása. De ebben az időben kezd újra komolyan verselni. 1844-ben fölmege Pestre, hogy megismerkedjék a nemzeti kör tagjaival. Itt ismerkedik meg Vörösmartyván, Bajzával, Várady Antallal: s a többivel és sikerül Tóth Gáspár szabómester maccenássága alatt kiadni költeményeit, melyekért 300 frtot kapott.

Első kötetének címe: *Versek, írta Petőfi Sándor.*

Íme néhány sor e kötetből:

A l f ö i d.

Er, I víldromantiska Karpater,
med er barrskog ej mitt hjerta aktar!
Er beundra kann jag, men ej älska;
ej min haag till edra kjusor traktar.

Spegelklar är skyn. Fraan Liff-Kumaniens
hundra fetahjorder skällor skramla,
när mot middagstid vid breda hoar
omkring brunnarne sig djuren samla.

Paa det haflikt jemna laaglands fältet
är min verld; der slog mitt tjäll jag neder.
Som en lössläpt örn min själ sig känner,
när sig slätten ändlös för mig breder.

Flockvis storme hästar öfver fälten,
stampa haardt med sina hoftar snälla,
Herdarne af alla krafter skrika
och med piskorna förtvifladt smälla.

Egy kép a pusztáról:

A koldus sirja.

Som ett vilddjur, hvilket anar döden,
irrar gamle tiggarn midt paa heden;
lifvets börda der han lägger neder
paa den sista, ödsligt dunkla leden.

Der paa nakna sleppen, busklös, trädlös
med sitt enkla märke ligger kullen.
Du natur de öfvergivnas vän, du
strödde gräs och blommor öfver mullen.

Ett par stackars sällar funno liket,
gräfdet det en grop, och uppaa grafven
som en lämplig minnesvaard de satte
tiggarskräppan, fäst paa tiggarslafven.

Saadant ödet är! En gang i lifvet
gamla trasor slängde kring hans leder;
nu en duk mer skön än Österlandets
prakttapeter, paa hans graf sig breder.

Ugyanebben az időben jelenik meg »János vitéz« is.

»A költemény — mondja egy svéd kritikus, *K. A. Melin* — magyar népmondák gyűjteménye, melyeket a költő vonzóan fűzött össze fantasztikus-humoros eposzszá. Az egész oly egyszerűen, oly természetesen van elbeszélve; úgy néz ki, mintha a költőnek fogalma sem volna róla, hogy az egészben mennyi komikum van.« Az eposz tartalmának ismertetése után így végzi Melin: »Az egyszerű, valódi eposzi stílust, mely mint egy zöld fölfutó kúszik, csodálatos színű lyrai virágokkal díszítette föl szerző. Különösen a huszonötödik ének, a tündérek szigetének leírása, valódi gyöngyszem.«

Attól az időtől kezdve Pesten tartózkodott Petőfi, abban az irodalmi körben, melynek Tompa, Pálfi Albert, Obernyik, Lisznyai, Jókai s mások voltak tagjai.

»Mint szerzőre, mély benyomást gyakorolt Petőfire Heine. Könyv nélkül tudta a »Buch der Lieder«-t. Mint Heineben, benne is gyakran van merész, lyrai hangulat, epigrammai rövidség, közvetlenség és gyorsaság.

Ép úgy érzik Petőfi munkáin itt-ott Hugó Victor.«

A nagy francia romantikus befolyása alatt írta egyetlen regényét: A hóhér kötelé-t. A regény Magyarországon sem tett nagy hatást s tényleg Petőfi leggyöngébb munkája. Róla elmondhatjuk, a mit a humoros skaan pap, *Almqvist* írt »Amorina«-i elé: »Én vagyok a legbolondabb s az emberek elméje távol áll tőlem.«

Mielőtt a negyvennyolczas napok bekövetkeztek, megsíratta szerencsétlen szerelmét Csapó Etelka iránt s aztán nőül vette Szendrey Júliát.

»Jött 1848.

Európa számtalan dalnoka közt, kik mint viharmadarak röpdestek a setétedő láthatáron, egyik volt Petőfi is. Elragadtatással üdvözölte, mint korának

annyi rajongója, a februáriusi forradalmat Párisban. Önmagát is elrendelve látta arra, hogy részt vegyen a kitörő forradalmi mozgalmakban. Már 1846-ban elmondta egy költeményben, hogy meg van győződve arról, hogy ő már élt egy más alakban, de akkor Franciaországban volt s Camille Desmoulinsnak hívták.

A forradalom első kitörésére írta a »Talpra magyar«-t, mely azóta kitörülhetetlen vonásokkal van Magyarország politikai és irodalmi történetébe bejegyezve s melyet itt közlünk *Kraemers* kisasszony fordításában:

Upp, magyarer, upp till striden!
Tveksamt nu ej längre biden!
Kampen gäller edra själar.
Väljen: frie eller trålar?
Ja, vid fädrens gud, som hör oss,
Svärja vi
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Hitintills vi varit slafvar,
Till en skam för fädrens grafvar.
Frie lefde de och dogo
I det land de tapre togo.
Men vid fädrens gud vom hör oss,
Svärja vi,
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Ingen glädje den skall finna,
Ingen lycke den skall vinna,
Som sitt arma lif vill spara
Hellre än sitt land försvara.
Men vid fädrens gud, som hör oss
Svärja vi,
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Svärd i frie händer blänker
Skönare än nadaskänker.
Borjan bryt! Den tillhör slafven.
Än finns staal i rostig glafven!
Ja, vid fädrens gud, som hör oss,
Svärja vi,
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Ungern, som sitt namn begraater,
Skall sin förtidsglans faa aater,
När vi sköljt i blodets bäckar
Skammens sekelgamla fläckar.
Ja, vid fädrens gud, som hör oss,
Svärja vi,
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Frie sönar skola strömma
Till de torfvor, som oss gömma,
Att, paa tacksamt knä der böjda,
Vaara brustna hjärtan fröjda.
Ja, vid fädrens gud, som hör oss,
Svärja vi,
Svärja, att härefter aldrig
Slafvar bli.

Az átalakulás nem. történetett meg békésen.

»Mikor a magyarok a mozgalmak kezdetén belátták, hogy fegyverre kell, hogy bízzák szerencséjüket, szabadcsapatokat kezdtek alapítani. Az első, természetesen Budapesten jött létre s barrikád-órség nevet nyert. Petőfi és Jókai is beléptek a csapatba. »Petőfi — mondja Jókai — Camille Desmoulins-nek tekintette magát s engem St. Just nevével s méltóságával tisztelt meg.« Egy kovács látta el a csapatot harci szekerczékkel; ezenkívül minden embernek volt vadászfegyvere s kardja. Petőfi előbb déli Magyarországon, majd Bem alatt Erdélyben küzdött. Ágyüzengés között írta tovább költeményeit, közöttük egy hosszabbat: Az apostolt, melyet a kormány 1850-ben konfiskált s 1870-ben a magyar királyné protekciójával vettek fel a díszkiadásba.«

A háborúnak szomorú vége lett.

Petőfinek is teljesült kívánsága:

Täcktes gud afsmäktigt till mig säga:
„Jag dig lofva vill, min son att faa
Saadan död, som allra helst du önskar.“

A segesvári csatában elesett.

Ismeretes hogy Magyarországon sokáig élt a hit, hogy Petőfi sohasem esett el Segesvárnál. Sőt még most is vannak, kiket nem lehet erről meggyőzni. Való, hogy az 50-es években számtalan ál-Petőfi lépett fel imitt-amott; de mindet leleplezték, mint aljas csalókat. 1877-ben az egész művelt világban elterjedt a hír, hogy a nagy dalnok 1849-ben fog-ságba esve, ma is él valamelyik szibériai bányában. De ez a hír is, mely parlamenti tárgyalásokra s interpellációkra adott alkalmat, valótlannak bizonyult. A hír terjesztőjéről, ki azt állította, hogy maga látta Petőfit és beszélt vele, kiderült, hogy sohasem járt Szibériában. De azért a história újra napfényre került 1885-ben. A legerterjedtebb monda a magyar vidékeken az, hogy a nép kedvence egy várban él, az erdő mélyében. Mikor egyszer a magyarok az utolsó döntő csatát vívják a szabadságért, s a túl-erő már csaknem legyőzi őket, vágatva fog megjelenni a pusztán egy ifjú egy koromfekete lovon: Petőfi, ki rendbe szedi övéinek ingadozó sorait s győzelemre vezet. — A mint látható, egy korunkra átszálló mese ez, a régi mondákból, Barbarossa császárról, Holger Danskról s más mythosi hősookról.

Ezekből az episodokból van összeállítva egy rövid kötetben nagy dalnokunk élete, mely egyszersmind anthológiája is legkiválóbb verseinek, úgy, hogy a ki végig olvassa, teljes képet nyerhet róla, kiről Rydberg azt mondja, hogy »megérdemli, hogy Svédország fiatalsága is ismerje és szeresse.«

Bár más helyről is, többi halhatatlanainkról is tudnánk ilyen munkával számolni bé!

Szász Zsombor.

Variansok Petőfi kézírataiból.

(Egy újabb, javított kritikai kiadás számára.)

(Befejező közlemény.)

56. Uton vagyok. 2. sor recte: angyalom 16. Ugy ki („Ki úgy“ h.) 57. Szülőföldemen. 3. Var. Legyek a mi voltam s nem leszek már.... 58. A márcziusi ifjak. 6. Var. És mi akkor becsben álltunk, 10. S majd ha („És ha“ h.) 59. Kis-Kunság. 12. recte: Mindig 21. megint a nagy („nagy“ törölve.) 47. Kuttyája („Kutyái“ h.)	60. A magyar nép. Czíme ered.: A magyar néphez. 62. A nemzetgyűléshez. 3. r. 2. munkára („dologra“ h.) 23. recte: És istenítse, 64. Miért zárjátok el... 8. Var. Dicsőség vagy díj nem kell én nekem 3. A kötelességet („A“ törölve.) 65. Kun László krónikája. Czíme ered.: Krónika Kún Lászlóról. 1. Var. A kunokkal sokat (czimborála). 74. recte: nagyurak

10₃. recte: mellett12₂. recte: Kegyetlenül18₁. recte: rózsaszínű

67. Lenkei százada.

3₂. Var. Nekem nem hiszitek,11₃—4. Var. S hogy ezt titkolják, meg-
Van annak az oka....

15. S mentek („S jöttek“ h.)

68. Respublica.

2₃. megfeszíteni kész („megfeszíteni“ h.)5₁. recte: térit

69. Három madár.

3. r. 6. minden földi („mindennemű“ h.)

70. A nemzethez.

1₁. recte: habzik (és nem: „hangzik“)

71. Béranger legújabb dala.

A czím a jegyzetben hibásan legújabb

(A jegyzetben 2. sor recte: minden

4. sor recte: és végre mert)

72. Vörösmartinhoz.

(Czím a kéziratban recte így és nem:
Vörösmartyhoz.)1₃. recte: tenedek2₆. recte: vért....3₁. recte: Imé5₁—3. Var. Azt én tudom, hogy nem ma-
gad vagy,

Tudom, száz és száz van veled?

De volna bár ott valamennyi,

6₃. Ered. Mert olyan

recte: hieroglif

7₃. recte: rövidletű (Az összezt I. P.-M.
III. 71., IV. 178. Onnan a variánsok kö-
zölve az Ö. K. III. 701. 1.)

73. Forradalom.

3₁. fejed („beteg“ h.)9₁. vasra („lánczra“ h.)

14. Jeladás (egyszer törölve s újból írva.)

74. Hány hét a világ?

6₃. A vége az („Az a vége“ h.)

75. Vérmező.

5. Var. Talán jobb is lenne néki ott a
mélyben,

1. elirtózott („meg“ h.)

4₃. Var. Kont s Hunyadi László Szent-
Györgynek piacznán

3. tábort („tanyát“ h.)

76. Itt benn vagyok a.

4₃. belőle („vizéből“ h.)5₃. recte: ivadékot

77. Golyók sivítnak.

4. recte: csak ezt

78. A hegyek közt.

11₁. sor ered. s ha éjenként3₃. sor recte: Ugy

80. Jőj el végre, valahára.

3₂. recte: világnak;4₂. ősi („régit“ h.)81. Mit daloltok még, ti jám-
bor költők?1₁. recte: költők,2₁. Var. Jó fiúk ti, félre most a lanttal!

(NB. ered. hibásan lánttal!)

84. Tudod, midőn először ültünk.

7₁. recte: mellettem....

85. Élet vagy halál!

3₁. ered.: oláhság?

7. Félístenekkel („Oroszlánokkal“ h.)

86. A vén zászlótartó.

4₁. hosszú („kínos“ h.)6₂. sem(mi) („nincsen“ h.)

87. Bucsú.

3₁. recte: azért.

89. Tiszteljétek a közkatonákat!

2₁. vagyon („van tán“ h.)

90. 1848.

1₃. Var.: Megvirad, fölébredt a vi-
lág, fut

7. Var. Pirulása harag és vér

10₁. Var. A nemzetek felébredt szemében.3₃. recte: szíve4₂. ered.: katona,5₁₀. recte: nap!

94. Hogy volna kedvem.

4₁. Var. Sirj kedvesem, sirj férfi va-
gyok én,

95. Szeretlek, kedvesem.

5₇. sor: Olly forrón („nagyon“ h.)5₉. sor recte: minden6₁. sor után törölve: Szeretlek lelkemmel,
Szeretlek szívem(mel),

L. 69—70. sor.

96. Itt van az ősz.

8₂. recte: Új

97. Elpusztuló kert.

1₃—4. Var.

Az ősz ködében akként állnak ott,

Mint két homályos bús emlékezet.

(P.-M. III. 162. Onnan Ö. K. III. 648. 1.)

2₃. kert („vár“ h.)

98. A csámpás legény.

3₃. recte: lányom

100. Csatadál.

4₂. szomszédomat („pajtásomat“ h.)

101. Egész világ a harcmezőn.

1₁. recte: daloltam!2₁. recte: S e vágy, e láng3₁. recte: Rohannék,3₁. recte: Nem nem... a gyalázat.4₂. recte: sem

103. Kont és társai.

6₁. recte: Lelkem testem8₁. recte: Bakonyerdő17₂. Kiirt (előbb kih. s újból: Kiirthatd)

(Utolsó két szakot l. először közölve: P.-M. III. 72. l.)

105. Vesztett csaták, csufos futások!

Az első 16 sor után recte elvlasztva.

17. sor: Elátkozott (törölve; l. 18. sor.)

40. sor recte: hős-halálra,

45. sor recte: Kánaánba, (sic!)

106. Az év végén.

5₁. Hogy („Vagy“ h.)7₂. ? („Ősi“ h.)5₁. virágait „fűszálait“ h.)

107. A nagy-szombati csata.

4₂. recte: által;3₁. recte: soraikba5₁. recte: teszünk.3₁. recte: itt6₁. recte: erősen

1849.

1. Európa csendes.

3₁. recte: Ez légyen,7₂. A sor elején Meg és Nem kihúzva: talán így akarta: Meg nem érdemelten vagy Nem érdemelten

2. Négy nap dörgött az ágyu.

2₁. recte: Ugy4₂. ered.: Kivánt törölve s javítva így: A becsület kivánt....5₁. ered.: Az isten s a szerencse3₁. pártfogónk („pártfogó“ h.)4₁. ered.: Vetünk s ez6₂. ered.: tábornokom,10₁. ered.: Mell(etted)

3. Csatában.

3₁. A föld is zeng bele

4. Bizony mondom, hogy győz most a magyar.

15. sor recte: lenni, ki,

16. sor: ellenségeinket („elleninket“ h.)

21. sor: nagy napot („szép“ h.)

5. Pacsírta szót.

4₃. Var. A sok jó mellyet e két istennő3₁. recte: Az a sok jó mit5₃. ? („mámoros“ h.)8₃. recte: volt és

6. Péter bátya.

3₃. recte: ugy,8₂. recte: ugy9₃. recte: sorba.12₂. recte: háború14₁. recte: életbe halálba,18₁. Olvhl. sor törölve.22₁. recte: két kezem két lábam,

7. Az erdélyi hadsereg.

1₁. „Bem“ nincs aláhúzva.6₁. recte: építsünk7₁. „Bem“ nincs aláhúzva.

8. Ki gondolná, ki mondaná.

2₃. recte: hátul halál.3₁. Elmult szó törölve.4₃. recte: Mostan miként

9. Vajda-Hunyadon.

6₃—4. Csak onnan a távol felhők közül Fehér fejével a vén Rettyezát.

(P.-M. III. 162. Onnan átvéve az Ö. K. III. 658. l.)

9₃. recte: oh hős oh apám!3₁. recte: sirni11₂. nem törődöm azzal, („Én azzal törődjem,“ h.)

11. Szüleim halálára.

1₃. Csakhogy nincsen („Nincs“ h.)2₃. Kik („A kiknek“ h.)3₃. recte: szívem5₂. recte: tőfe!...6₁. A kicsiny keresztel („Sirkeresztetekkel“ h.)

12. A honvéd.

1₁. jól („hát“ h.)3₁. Így (a sor elején törölve) mint itta (eddig) („mint eddig itta“ h.)

13. Föl a szent háborúra!

6₃. lennénk („volnánk“ h.)7₁. recte: Hálaisten,

14. Szörnyű idő.

2₁. De („És“ h.)3₁. Kort a késő („Időket a“ h.)

Az apostol.

(Szeptember, 1848.)

1₃₃. Megdöglenék („Eldöglenék“ h.)2₄₈. Azt vélte: („Azt gondolá, hogy“ h.)4₂₀. Nem állnak („áflna“ h.)5₇₀. Szegény fiú („kisdéd“ h.)

88. a mécsfény(től) („a lámpafénytől“ helyett.)
 214. Hóhó („Hm“ h.)
 221. Olvhtl. szó („Ördög“ h.)
 7 19. De („Es“ h.)
 25. a fellegvárakat („szikláin a légvárakat“ h.)
 105. lesz(ek) („...jerünk“ h.)
 121. milyen („mily“ h.)
 8 32. Nyujtotta föl („föl“ törölve.)
 9 143. eredetileg Tizennégy („Tizenhat“ h.)
 169. többé („többet“ h.)
 170. Olvhtl. szó.
 297. Ki megölelte őt! helyett eredetileg: Ki megölelte, megszívelte őt (s elébb volt téve a 296. sor helyére.)
 15 16. az anya („a szülő“ h.)
 77. sor után két sor törölve:
 Te gyermekem,
 Nem látod azt.
 16 67. tennének („bánnának“ h.)
 17 75. öreg („örök“ h.)
 19 1. százak („ezrek“ h.)

Ferenzi Zoltán.

Hentaller „Petőfi mint követjelölt“ cz. könyve.

Hentaller több cikk után végre egy 63 lapnyi kis könyvben kiadta Petőfi 1848-diki ismert bukását. Talán említés nélkül hagytuk volna e művecskét; de a Petőfi-irodalomban való oly tájékozatlansággal van írva, mint a hogy 1888 előtt volt szokásban a költőről írni. Ezért szükséges róla röviden megemlékezni. A bekezdésben »sajátságosnak találja, hogy P. életrőli«, főleg pedig Fischer — »csak odavetőleg emlékeznek meg P. szabadszállási képviselői bukásáról.«

Ez lényegileg igaz lehet. Fischer sok fontos dolgot tárgyal csak odavetőleg. Ez a kérdés azonban könyvében 6 oldalt (506—507) foglal el s vajon mond-e Hentaller 63 oldalos könyve lényegileg többet és egyebet? — De nem ez a főkérdés, hanem az, hogy volt-e a költő e bukása az irodalomban részletesen ismertetve minden körülményeivel vagy nem? Mert hát megérdemli, hogy volt legyen; hiszen Hentaller *„nézete szerint annak a bukásnak döntő befolyása volt a költő későbbi magatartására, életpályájára és életfolyására.“* (3. l.)

Vegyük rendre. A könyv 4. lapja idézet (l.) a költő *„Lapok P. S. naplójából“* cz. művéből (4—5. lapjáról), csakhogy rosszul s ezért használhatatlan. Legyen elég két hely erre: *decoratorok* h. *doctorok*-at s a *szinpadra* h. s a *rajta levő* (ugyan min?) *szinpadra* kifejezéseket ír.¹ Az 5. lapon újból idézet van u. onnan (15. l.), hasonló hűséggel. A 6—7. oldalon jó Petőfi máj. 25-diki levele Bankoshoz. L. Halasinál 70. lap. Ezt követi P. ez időbeli népszerűtlenségének megemlézése s idézet a 8—9. lapon a költő 1848 máj. 27-diki cikkéből. Hentaller a Halasi hibás közlése szerint idéz (22—23. l. Pet.-reliqu.), nem az eredeti helyes szövegből. V. ö. Pet.-Muz. V. 14—17. és 30—35. l. Ugyane helyen folyóiratunkban P. népszerűsége elvesztésének okai és jelenségei pragmatice is meg vannak írva, nem úgy, mint e műben. Ezt követi a 10—14. lapon a *Márczius*

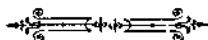
¹ T. i. a Halasi-féle (Petőfi-rel. 5. l.) rossz szöveget adja még rosszabbul. Mi kiadtuk már a szöveget hibátlanul 1891-ben.

tizenötödikének vezérczikke P. érdekében. Ugyanez teljes szöveggel 1890-ben Pet.-Muz. III. 279. l. A 15. lapon megemlíti s kivonatolja P. proclamatióját; de teljes szövegét nem látszik ismerni. Hibásan megjelent Barótinál (P. újabb reliqu. 8—13. l.), helyesebb szöveggel P.-M. V. 91—94. l. Ezt követi a bukás leírása, főleg a költő levele (eredeti szövege teljesen, kritikai összevetéssel P.-M. III. 283—296. l.), Virágh Dénes és Bankos Károly elbeszélése után. Itt új dolog, hogy a bíró, ki a költő szónoklatát meg akarta akadályozni, Virágh Dénes volt.

Ez a leírás tart, számos idézettel P. cikkéből, a 37. lapig, felhasználva Bankos élszöbeli közléseit. Bankos leírását a *Pesti Hirlap*ból nem látszik ismerni (P.-M. IV. 31. l.). Jön a 37—41. lapon Petőfi nyilatkozata a szabadszállási néphez, még pedig a Barótinál helyesebb szöveggel. (Kiadva P.-M. V. 114. l.) De fejezzük be. Ez így megy tovább. Hentaller összes adatai s még egy rakás, melyek a P. ügyéről az országgyűlésen, valamint arról a közhangulatról is tájékoztatnak, melylyel a költő bukását a hazában fogadták, s melyről H. műve egy szót sem szól, mind föllelhetők a P.-M. *Adatok P. követjelöltségéhez* cz. cikksorozatában, ú. m. III. 279—296, 369—72. IV. 31—38, 67—76, 133—142, 181—190, 233—240.² V. 91—94, 114—117. lap. Tehát 9 cikkben. Hogyan mondhatja hát Hentaller, hogy nem foglalkoztak P. életirói e kérdéssel? Csak úgy, hogy nem ismeri a Petőfi-literaturát eléggé, sem egyenes, sem közvetett forrásból. Ha ismeri vala, könyvét jobban írhatja meg. Mert pl. az sem állja ki a bírálatot, a mit műve 63. lapján mint végkövetkeztetést mond, hogy a költő „*mikor megbukott mint követjelölt, beállott honvédeknek.*“ (Ez az a döntő befolyás!) Ámde ez egyáltalán nem áll. A költő megbukott a követjelöltségben 1848 június 15-én s kineveztetése századossá szól okt. 15-dikéről, tehát 4 hóval utóbbról. Katonává levése egészen más okok következménye. A ki érdeklődik iránta, meglegli őket kifejtve a *P. fellépte Vörösmarty ellen* cz. cikksorozatban, folyóiratunk IV. kötetében. Az sem állja ki a bírálatot, a mit a 45-dik lapon állít, hogy akkor és ezért utóbb e követválasztó kerület központja Fülöpszállás lett; mert ez a változtatás nem 48-ban történt; nem is történhetett. A kiküldött 3 képviselő vizsgálata is elmaradt; soha jelentést nem adtak be, miről a mű csak zavarosan szól pár sorban. Ennek okát Baróthi s utána a P.-M. már szabatosan elmondta. (L. P.-M. IV. 236. l. Baróthinál. Vas. Ujs. 1890. 434. l.) Az ügy tárgyalását a képviselőházban H. szintén nem látszik ismerni, legalább nem szól róla, etc. Ma már jogosan elvárhatjuk, hogy a ki Petőfiről ír, jobban tekintsen körül. Ily lazán összekapcsolt, hányt-vetett, az adatokat csak így-úgy ismerő művel nem szaporítjuk méltóan a Petőfi-irodalmat; mért az a pár új név s alig hiteles párbeszéd, melyek saját kutatásának eredményei, még nem érdemelték meg, hogy miattok külön könyvet írjon.

F. Z.

² U. o. a P. jul. 9-diki levele is közölve Bankoshoz (facsimilében is), mert hiszen Hentaller maga kiadta isméteive már 1891-ben, hogyan mondja mégis műve 59. lapján „*eddig teljesen ismeretlennek?* Különben ezt sem ő maga fedezte föl, hanem Baróti s ki is adta Vas. Ujs. 1890. 434. l. H. előtt; de H. ezt sem akarja tudni.

Egykorú bírálatok Petőfi műveiről.

XXIV.

— Die langen Winterabende sind wieder da mit ihrem bleibeschwerten Stunden-
gang und ihrer langeweilepotenzirenden Unfreundlichkeit. Und wenn Freund Boreas
draussen brummt und stürmt und den unfreiwilligen Abendwandler bald mit Kälte bald
mit Regen und Schnee plagt, ist es recht angenehm beim traulichen Kamin zu sitzen
und sich die Zeit mit einer angenehmen Lectüre zu kürzen. Doppelt angenehm wenn
diese Lectüre uns die reichlichen Sommergenüsse lebhaft zurückruft und uns so in
den Stand setzt dem altersgrauen Winter ein Schnippchen zu schlagen, und trotz
seiner griesgrämigen Miene wenigstens in der Erinnerung die lebenerheiternden Juni-
und Julifreuden zu geniessen. Lesern und Leserinnen die sich diesen Genuss verschaffen
wollen, können wir als geeignetes Mittel hiezu *Garay's*, des allbeliebten Dichters, so
eben im Selbstverlag des Verfassers erschienene „*Balaton kagylók*“ empfehlen. Wer
die schönste Gegend Ungarns, den Plattensee mit seiner fast italienischen Umgebung,
das von Jahr zu Jahre mehr gewürdigte und besuchte Füred, das romantischgelegene
aber auch historischmerkwürdige Tihany gesehen und bewundert, wird mit innigem
Vergnügen den Dichter auf seinem Streifereien begleiten und sich von ihm die Dich-
tungen und Sagen vom Entstehen Füreds, vom Tihanyer Echo u. s. w. in seiner fließ-
senden und einschmeichelnden Sprache erzählen lassen. Nicht minder interessant sind
Hiador's bei Heckenast erschienene „*Hattyúdalk*“ (Schwanengesänge). Nie hat ein
ungar. Dichter zu gleicher Zeit so verschiedenartige Beurtheilungen erfahren, als *Hiador*.
Die Honderü-Zerffi'sche Partei hebt ihn in die Wolken und setzt ihn nicht nur *Byron*
gleich, sondern noch weiter über diesen, während der grössere Theil der Journalistik,
besonders jene die in dem Erheben irgend eines lyrischen Dichters die Verdunkelung
ihres „ungarischen Beranger“ fürchten, ihm alles Dichtertalent abstreiten und ewig
lächerlich zu machen suchen. Freilich hat nach dem Sprichwort derjenige gewonnenes
Spiel der die Lacher auf seine Seite zu ziehen weiss. Ich glaube aber kaum dass dies
hier der Fall sein dürfte. Als *Volksdichter* steht *Petőfi* unstreitig in der ungar. Literatur
unerreicht da, wenn auch zu dem leichten Hüpfen und der gemüthlichen und doch so
treffenden Satyre *Beranger's*, wie zu der kecken und muthwilligen aber bitterschnei-
denden Ironie *Heine's* ihm noch viel, sehr viel fehlt. Als *Lyriker* jedoch, glauben wir,
verdient *Hiador* den Vorzug. H. hat mehr Gemüth, P. mehr Laune. H. schreibt mit
seinem Herzblut, P. malt mit Dinte. H. lässt uns sein schmerzzerzagtes Herz mit
eigenen Augen sehen, P. schildert uns dessen Zustand. Und darum wird auch im
Allgemeinen P. mehr gefallen, denn zarte Nerven lieben nicht den Anblick der offenen
Wunde. Jene aber die selbst leiden und Herzensschmerz zu würdigen verstehen, werden
in H.'s „Schwanengesängen“ das treue Echo ihrer eigenen innern Klagen finden...
Hiador hat in letzter Zeit eine eigene berühmtheit durch die bekannte *Plagiatge-*
schichte erlangt. Wir ergreifen die Gelegenheit unsere Leser auf die treffliche Streit-
schrift *Zerffi's* in dieser Angelegenheit, sowie auf die neulich mit den *Életképek* aus-
gegebene „*Letzte Antwort Szigligeti's*“ aufmerksam zu machen. Sie liefern zusamen-
genommen einen lehrreichen Beitrag zur Kenntniss unserer Literaturzustände. E.

(Pester Zeitung. 1847. decz. 16. 564. sz.)

Közli: F. Z.

Repertorium a Petőfi-literatúrához.

XV.)

Önálló művek:

Bán József. Petőfi hazafias lyrája.
Debreczen. 1894. »Csokonai« nyom-

da és kiadó-részv.-t. 8° 44 l. (Külön
lenyomat a Debr. r. kath. algymn.
1893/94. évi értesítőjéből.)

¹ L. még: II. 61, 125, 251, 311, 377. III. 305. IV. 93, 151, 259, 307, V. 21,
140. VII. 46, 70. I.

Baróti Lajos dr. Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. (Külön lenyomat a »Philologiai Közlöny«-ből.) Budap. 1894. Toldi Lajos bizom. 8°. 44. l. (V. ö. P.-M. VII. 70. lap.)

Hentaller Lajos: A szabadságharcz dalai. Budap. 1895. Kis 8°. 198. l. — A bevezetésben: Nóták a daliás időkbeli, közölve a *Nemzeti dal* (14. l.), *Csatadal* (17. l.). Hibásan *Önkéntesek dala* (Motto: Kapum előtt csak egy fényes csillag van) cz. a közli Petőfi *Van-e mostan olyan legény* költeményét szerző megnevezése nélkül, csekély eltéréssel (82. l.). Ugyanígy Petőfi *Milyen láрма, milyen vigalom* költeményét. (121. l.) — Jellemző, hogy a *Van-e mostan* kezdetűt a 137. lapon, már mint Petőfiét, újból közli.

Hentaller Lajos: Petőfi mint követjelölt. Budap. 1895. Athenacum. 8°. 63. l.

Koltai Virgil: Petőfi Sándor. Irod. tört. tanulmány. Sopron. 1893. 8°. 63. l.

Nagybánya és környéke. Szerk. Palmer Kálmán. (A magy. orsz. bányászati és kohászati egyes. első vándorgy. alkalmára.) Nagybánya. 1894. 8°. 350. lap. — Közli *N.-bánya és környéke* fejezetben a Petőfi *Uti leveleiből* e részletet »Végre eléri az ember az Órhegyet« etc. (14—15. l.) E lapok mellett az *Uti levelekből* adja e részt facsimilében is, e nem szabatos meghatározással: Részlet Petőfinék Nagybányáról Kerényi Frigyeshez írott leveléből. (A Nemz. Muz.-ban őrzött ered. kézírata után.) — Bővebben szól Petőfiről *Költő* fejezetben. 204—220. lap. Közli a költő *Bányában* és *Szeptember végén* költeményeit facsimilében. (210—211. és 216—7. l.)

Czikkék:

Armenia.

Petőfi költeményei örményül. 1894. 230. l. (Jul.) Közli a *Reszket a bokor, mert...* költeményt örmény fordításban.

Boland Istók.

Petőfiből. (Wekerle-idézet.) 1894. XVII. 47. sz. nov. 25. 7. l. (Travestia Petőfi: Szent sír cz. költeménye 8-ik versszakára: Várta, várta, várta: Mikor jön már Bécsből *Szankcionálása?* S addig várt, addig várt, Mig a bukás jött e Hir helyett hozzája.)

Budapesti Szemle.

Imre Sándor: Petőfi és némely külföldi költők. I. — A francia forr. és Petőfi. LXXIX. 274. lap. — II. Whitmann és Petőfi. U. o. 355—86. l. — III. Petőfi és Heine. LXXX. 80—103. l. — IV. P. és Burns. U. o. 220. — V. P. és Leopardi. U. o. 239—266. l.

Értesítő.

(A sz. k. Szamosujvár vár. örm. kath. algymn. tudósítványa. 1881/82.)
Szongott Kristóftól 5 Petőfi-fordítás.

Fereoczy és Daniellik:

Magyar írók. 1856.
Petőfi Sándor. (I. 365. l.)

Fereoczy Zsigm. Jakab.

Magyar írod. és tudományosság története. 1854.
Petőfi Sándor. 145. l. (Összesen 8 sor.)

Kelet.

Petőfy (!) Sándor. (Vezérczikk halála 25-dik évfordulóján.) 1874. 173. sz. — *Petőfi* emlékünnepe. U. o.

178—179. szám. (Két tárcza.) —
Kozma Ferencz: A Petőfi-síremlék
 ügye. 195. sz.

Kereskedelmi Szakoktatás.

Petőfi S. Összes művei. (A Havas-
 féle kiadás rövid ismertetése.) III.
 1894/95. 65. l.

Méság.

(Politikai lap Tiflisben.)

Tárczájában (1894) 2 Petőfi-for-
 dítást közölt hihetőleg német ford.
 után. (Armenia. 1894. 230. l.)

Magazin für d. Literatur des Auslandes.

Das Ende des Dichters Petőfi. (A
 »Vasárn. Ujs.« után.) 67. k. 1865.
 (Jan.—jun.) 138. lap. — *I. L. Alex-
 ander Petőfi.* (Ismertetése néhány
 sorban a következő P.-fordításnak:
Alexander Petőfi. Von Theodor Opitz.
 I. Bd. 372. l. Bern, Haller'sche Ver-
 lagshandlung. 1868. Ebben a költő
 terjedelmes életrajza 109 lapra ter-
 jed.) 1869. 75. k. 206. l. (Jan.—jun.)

Magyarische Revolution. (Die)

Kurzgefaszte Schilderung der jün-
 sten Zeitereignisse in Ungarn und
 Siebenbürgen. Von einem Augen-
 zeugen. Pest. 1849. 8°. 243. l.

Márcz. 15-dikéről szólva írja: Ob-
 gleich die Illumination fast improvi-
 sirt worden, so leistete doch jeder
 frohen oder gepreszten Herzens, was
 die Umstände erlaubten, und Pesth
 und Ofen standen mit Anbruch der
 Dämmerung in wahrhaft festlichem
 Glanze. Die ungarische Nationalfahne

Giebel und an vielen Orten waren
 festlich gekleidete Damen Kokarden,
 Bänder oder Blumen aus. Im Nation-
 altheater wurde eine von dem Dich-
 ter Petőfy (I) verfaszte Nationalhymne,
 ein Stück Marseillaise gesungen. (4. l.)

Moenich és Vutkovich:

Magyar írók névtára. 1876.
 Petőfi Sándor. 2—5. és 216. l.

Nemzeti Iskola.

»Petőfi mint követjelölt.« Hentaller
 művének ismertetése. 1894. I. 41.
 sz. okt. 6. — *Latkóczy Mihály*: Egy
 magyar költő diákévei. (Tárcza u. o.)
 Ebben Kerényiről szól; de van említ-
 ve Petőfi is. Az akkori eperjesi magyar
 társaságnak (»Magyar Nyelvmivi In-
 tétet«) Kerényi is tagja volt 1839—
 42-ig s utóbb is melegen érdeklődött
 iránta. »Petőfit is ő bírta rá, hogy
 Eperjesen jártakor (1845 ápr.) a
 »magyar társaság'-ot felkeresse, sőt
 (horrendum dictu!) Vörösmarty »szép
 Ilonká«-ját elszavalja.«¹

Ord und Bild.

(Stockholm. III. 1894. Juliusi füzetben.)

Fredin Edv. Ett kors (Egy ké-
 reszt). Efter Petőfi. 301. l. (Petőfi:
 Kereszt jutalma... cz. költeménye
 svédül.)

Petőfi-naptár.

(1895. Budap. Mehner Vilmos. Ára
 30 kr.)

Dura Máté: Petőfi Sándorné. 17
 —21. l. — Márcz. 15-ke az Egye-
 temtéren. (Képpel.) 34. l. — Petőfi
 ifjúsága. (Képek: P. szülőháza. Té-
 vedésből a félegyházi lakás mai képe.
 — P. atyja. — P. anyja. — P. Or-
 lainál. — P. búcsuja a szülői háztól.)
 36—40 l.

Petőfi-naptár.

Budapesti Községi Kallimán és neje.

Erdélyi Gyula: Találkozás P.-vel.
 (Egy öreg úr elb. után.) 17. l.

¹ E felkiáltás értelmét nem bírjuk föl-
 fogni. Szerk.

Sennovitz Adolf.

Emich Gusztáv. 1814—1869. Budapest. 1893. Athenaeum. (Külön nyomat a M. Orsz. Könyvker. egyl. III. Évkönyvéből.) Ebben Emich Petőfi-kiadványairól. XX—XXXII. 1. (V. ö. P.-M. VI. 46. 1.)

Szépirodalmi Figyelő.

Arany J. Alkotmányos nagy nap-tár. 1862. évre. Kiadja Müller Gyula. Pest. 1862. (*Az apostol* kiadásának bírálata.) 1861—2. I. 29, 43. 1. — *Zilahy Károly*: Petőfi álláspontja. 331. 1. — *Gyulai P.* Nehány év P. életéből. II. 4, 20, 36. 1. — *Gy. P.* Petőfi életéből. U. o. 165. 1. — P. S. műfordítmányi töredékei. U. o. 299. 1.

Szépirodalmi Közlöny.

1858. 674. 1. — Tudósítás a fővárosi zenede hangversenyéről, melyen a Petőfi *Honfidal*-ára beküldött 10 zenei pályamű adatott elé. A 10 arany díjat *Doppler Károly* nemz. szinh. karnagy nyerte el, dícséretet nyert *Nagy Fózsef* n.-kőrösi tanár pályaműve.

Tóth Kálmán emlékalbuma.

Baja. 1894.

Zlinszky Aladár dr. Petőfi és Tóth Kálmán. 86—108. lap. (Mult számunkban másodkézből tévesen tulajdonítva Bartók Lajosnak. P.-M. VII. 71. 1.)

Ujabbkori ismeretek tára.

(Pesten. 1855. Heckenast G. sajt.)
Petőfi Sándor. VI. 63—68. 1. (Az életrajzot Gyulai P. írta.)

Ungarn im Spiegel deutscher Dichtung.

(Grosz-Kanizsa u. Leipzig. 1876. Jos. Wajdits. 8ⁿ. 258. 1.)

Rollet Herman: Alexander Petőfi. 157. 1. (P.-M. VII. 79. 1.)

Vasárnapi Ujság.

Horváth Árpád. 1894. 45. szám. (Necrolog.)

Wurzbach v. Constant dr. Biographischer Lexikon

des Kaiserthums Oesterreich. Wien. Petőfi, Alexander. Bd. XXXII. 84—99. 1. (Főleg Kertbeny adatai alapján.)

Közli: F. Z.

Petőfiről az 50-es évek lapjaiban.

Romány. 1851. I. kötet. (Szerk. Vahot Imre.)

Atádi Vilmos a „*Losonczy Phönix*“ bírálatában így ír: „*Petőfi Sándor* „*Téli esték*“ cz. költeménye mily kedves világot tár elénk! Színről színre szemléljük falusi atyánkfiait, kik pipaszóval kancsó mellett beszélgetik el az unalmas téli estéket, és ha ablakuk alatt egy-egy lámpa elvillant, egész fontossággal üzük füzük, vajjon ki ment el az utcán most?

— Oly otthonias, oly egyszerű és mégis oly bokros kellemű e költemény, hogy újra meg újra olvassuk, nehogy tán valamely szépsége elkerülje figyelmünket.« (210. 1.)

U. ott. 59. 1. Emich Gusztáv előfiz. hírdet *Petőfi újabb verseire.*

Divatcsarnok. 1853. 1

— A csalagányról szólván, így folytatja: »mondhatnánk-e a költők,

1 V. ö. P.-M. III. 346. 1.

vagy *Catalanik, Albonik, La-Grange-*ok daláról valami dicsőítőbbet, mint ha annak bájhatalmát a csalogány dalához hasonlítók? . . .

A természetnek pompás színpadán
A primadonna a kis fülmle;
Ki volna, énekesnök! köztetek
Merész: versenyre kelni övele.

(457. 1.) *Petőfy (!)*

U. ott. 1857. Szerk. Császár Ferencz.

— Ki az »Europai« bálok pompás során végig tekint, akaratlanul is e kérdést fogja tenni *Petőfivel*:

Hol terem több — — — szép leány
Mint itt belől Magyarországra határán?
(82. 1.)

— A hirlapirodalomban *Petőfi* születéshelye fölött, ép úgy, mint *Homér* és *Cervantes*én vitáztak. Világos lón, hogy eddig ép oly kevéssé ismertük a nagy költő születési, mint halálhelyét. Eddig szabadzállásnak vagy félegyháznak tartottuk s csak most tudtuk meg, hogy a »természet e vadvirága« Kis-Kőrösön született. (85. 1.)

— A készülő képek közt lehetetlen, hogy egyről meg ne emlékezzünk, s ez *Orlay-Pétrics* Soma »*Petőfije*«. A derék festész, ki többnyire történeti festményekkel foglalkodik, e műben oly genreképet készít, mely minden műbarátot, de különösen minden magyar embert, érdekelni fog. *Petőfi* ott ül debreczeni szegényes szobájában, a ládán, kopott gubában. Elmélyedve ül, és

Lelke — csüggedetlen szárnyán
Magasan fen az egekbe jár.

Előtte rongyos szalmaszéken papirszelet fekszik, melyre költeményt irand, bizonyosan egyikét azon lelkes költeményeknek, miket az idő meg nem hervaszt, s a nép soha el nem feled. E busongó ifjuarcz kifejezéséből bármely idegen is ki fogja találni, hogy az nem lehet más, mint

költő. Orlay-Pétrics e képen feledhetetlen barátjának igen szép emléket emel. Mindenki örömmel fog majd elmerengeni a busongó költőn, ki — egyik ironk szavaiként — »nem halt meg, csak megszűnt élni«. (230. 1.)

— Szólván Degré Lajos és Kövér Lajos házasságáról, így folytatja:

»Az orosz közmondás azt tartja, hogy a házasság oly előlegezés, melyet lsten még a földön nyujt a más-világ mennyei örömeiből; s miután e közmondást nincs okunk kétségbevonni: csak azt kívánjuk, hogy e derék íróársaink egész életök végeig eladalolják *Petőfi* e költői duettjét:

Te az enyém, én a tiéd,
Nekünk áll a világ!
Fejünk fölött a nap
Be sok földet ellát.
De a meddig szeme elhat
Nem lát nálunk boldogabbat.«

(423. 1.)

— Mennyi örömünk lehet, ha olvassuk *Schmidt Julián* az első német itész meleg sorait *Petőfink* fölött. (519. 1.)

— *Lévay József* »emlékezteté a közönséget, hogy két év múlva évszázados születésnapja lesz *Kazinczy Ferencz*nek, ki — *Petőfivel* szólva — vállain félszázadig tartá mint *Atlassz*, a nemzetiség ügyét.« (563. 1.)

— *Zülllich* Rudolf jelenleg *Petőfi* mellszobrát készíti, melynek egy-egy bronz-példánya tizenöt pengőfrt leend. (567. 1.)

U. ott. 1858.

— »A farsangi vig napokhoz szomorú nyitányt kell írunk« »Az emberek . . . nem akarnak az idén vigadni, miután még mindig teljes híjával vagyunk azon nagyhatalmasságnak, melyet *Petőfi* az élet szekérkenőjének nevez, t. i. a *pénznek*.« (25. 1.)

— Erkel »*Báthori Mária*« cz.

operájáról szólván: »A recitativokban sok erő és kifejezés, a hangszerezésben pedig genialitás van. Egy bíráló mondá: hogy *Mayerbeer* és az újabb olasz zeneköltők e tekintetben sok hatással voltak *Erkelre*; de kérdjük: veszt-e valamit becséből *Petőfi* költészete, habár kevés fáradsággal ki tudnók mutatni benne lord *Byron*, *Heine* vagy *Béranger* befolyását? *Petőfi* nem utánozta soha e költőket, és *Erkel* sem utánozta *Meyerbeert*, csak *tanúllak* tőlök; mert a nagy tehetségűek szellemökkel rendesen ép úgy táplálják egymást, mint a föld nagy forrásai.« (96. l.)

— Szólván *Bulyovszkyné* és *Aranyvári Emilia* külföldre meneteléről, írja: »A közönség búslakodik e hírekben, melyeknek azonban szerencsére fele sem teljesül. A derék művészek és művésznők végre itthon maradnak, mert hiszen *Petőfi* szavai meggyőzik őket:

Járjatok be minden földet,
Melyet Isten megteremtett,
Nem akadtok bizonyára,
A magyar nemzet párijára!

(Kivált mi a lelkesültséget illeti, mely a művészeknek körülbelől az, mi növénynek a napfény és harmat.« (140. l.)

— A magyar dalművek jeles darabbal szaporodtak legújabbban azzal, mely *Doppler Károlynak* a *Petőfi S.* »Honfidal«-ára (Tied vagyok, tiéd, hazám! e szív, e lélek; ...) írt pályakoszorús dallamát tartalmazza. (222. lap.)²

— »Majd minden shakspeari művet elhanyagolt, gyöngé fordításban ismerünk, s e tekintetben csupán *Vörösmarty* »Julius Caesarját«, *Petőfi* »Coriolanját« és *Szász Károly* »Othelloját« vehetjük *némileg* ki,

² A pest-budai zenede tűzte ki rá a pályadíjt. U. itt *Nagy József* műve dícséretben részesült. (615. l.) V. ö. P.-Muz. VII. 106. l.

melyek közül azonban pusztán az első fordítás került eddigelé színpadunkra.« (159. l.)

U. ott. 1859. Kiadja Császár Fer. özvegye, szerk. Szilágyi Virgil.

— Lisztet kifütyölvén Weimarban, elmondja, hogy a színházi karnagyságot letette s most meg lehetne őt hozzánk nyerni karnagyúl, »ha eszünkbe nem jutna *Petőfi* e pár sora:

A pénz, a pénz, ez ám a bökkenő,
Ez életünkben a szekérkenő.« (43. l.)

— A bécsi magyar technikusok en miniature mellszobrok kiadását tervezték, melyek *Kazinczyt*, *Vörösmartyt*, *Petőfit*, *Jókait* és *Csokonayt* vagy *Katonát* ábrázolták volna. (68. l.)

— *Bettina* »nagyon szerette nemzetünket és költészetünket; egy lelkesült ódát írt *Petőfihöz*, mely az 1851-diki »Európában« jelent meg s legalább ötven levelet *Petőfi*, *Arany*, *Vörösmarty* és népdalaink fölött, melyek »hátrahagyott irományai« között vannak, s melyekből sokszor olvasgatott vendégeinek, kik előtte kedvesek valának.« (114. l.)

— »Mai szemlénket... épen úgy kezdhetnök, mint *Petőfi* kezdi egyik eredeti költeményét:

*Nem Pesten történt, a mit most hallotok,
Ott ily regényes dolgok nem történnek.«*

(»A négy ökrös szekér« cz. költ.-ből. 137. l.)

— »Önök, kik kétségkívül igen sokat forgatják egy korán elveszett nagy költőnk műveit, egyik lapon kétségkívül sokszor megtalálták már e sorokat:

Születtlél volna boldogabb hazában,
Hol érdemeknek kedvezőbb az ég! stb.

E sorokat *Petőfi* írta egykor *Egressihez*, az első magyar színművészhez — a most élők között, — ki néhány hét múlva ismét kezébe veszi a vándorbotot, hogy pályáját

ugyanott végezze, a hol egykor kezdte. (211. l.)

— »Nagy-Vázsonyban a m. h. 8-án (febr.) a tüzvész által károsult ref. egyház fölsegelésére rendezett táncmulatság megérdemli a megemlítést. A terem citrom- s narancsfákkal s egyéb viruló növényekkel volt díszítve. A terem falait hazai történeti képek díszítették. *Petőfi* arcképe koszoruzottan függesztetett a főhelyre, etc. (216. l.)

— »A farsang felett, így ír, a divatszokás szerint nekünk is gyászbeszédet kellene tartanunk, szomorú képpel kiállva, mint *Petőfi* »szelme tengerében« a családott leány, s könnyek közt mondva:

Itt volt. Elment, elment mindörökre,
Megcsalt, megcsalt; engem itt hagyott,
Itt hagyott oh! . . . sal. (257. l.)

— Megemlítvén, hogy *Kecskemét Katonának* szobrot akar emelni, a külföldi kegyeletes szokásokat említi föl s így folytatja: »Bárha e szellem nálunk is elterjedne, hogy jeleseink sirján ne ingatná tovább

— — vándor sivaom

A feledésnek tüskebokrait. (260. l.)

— Megemlítvén a Toldy Ferencz által Heckenast kiadásában megindítandó „*A magyar nemzet classicus irói*“ cz. vállalatot, még pedig úgy, hogyha az előfizetők száma 4000 lesz, egyszersmind ez írók szobrai is megkésztetési miniatúr-alakban, így folytatja: »Tehát néhány év múlva egy becses könyvtárt és egy irói szoborcsoportozatot birhatunk, ha a közönség kegyeletes lesz jeleseihez, kik nyelvünket hirdeté, és szellemünket képezék, s-ha megtanulják *Petőfi*ből:

— — hogy a költő

Az istenség szent levele,
Melyet leküld magas kegyében
Hozzátok gyarló emberek,

A melybe örök igazságát
Saját kezével írta meg. (388. l.)

Magyarország és Erdély képekben.
1853. I. Szerk. és kiad. Kubinyi Fer. és Vahot Imre. Ebben Vahot: »Kecskemét és a kecskeméti puszták« cz. a. többször emlékszik meg *Petőfiről*:

— A kecskeméti ember »csak ott használja az ő-t, hol az a változatoság, a jól hangzás kedvéért szükséges, és nagyon helyén van, — minél fogva *Petőfi*nek „*Hírös város az aafödön Kecskemét*“ kezdetű némileg gúnyos verse e tájbeszédre nem alkalmazható. (98. l.)

— »A zene mellett mulatozó magyart költőink már sokfélekép megénekelték. Többi közt *Petőfi* jeles zeneszerzőnket, Rózsavölgyit dicsőítvén, igen jellemzőleg mondja:

Egyszer ember csak a magyar, mikor a
Fület, szívét megtölti a muzsika,
Könnybe lábad a két szeme olyankor
Eszébe jut a siralmas hajdankor,
És mikor már kibusultuk magunkat,
Mégfeszítjük lelkünket és karunkat,
Akkor aztán bizni kezdünk magunkba,
Hogy telik még mi tőlünk is nagy munka,
Hogy kivirít még a magyar nép fája,
S lombjait majd isten, ember csodálja. (102. l.)

— »... Ezen szilajon növelt bar-mokból válnak a legerőteljesebb, s az idő viszontagságait leginkább kiálló jármos ökrök, mik tanyai ké-pünkön hatos fogatban láthatók. E képre vonatkozólag kellemes epizód-és magyarázatul szolgál *Petőfi* ezen, még ismeretlen gyönyörű költeménye:

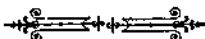
Nem ül kevélyebben a huszár a lovon stb.

— — — — —

Hogy a pacsirták is tanulhattak tőle. (108—9. l.)

Közlő: F. Z.³

³ A 3 utolsóóra Trencsény Lajos úr hívta fel figyelmünket. Szerk.

Vonatkozások Petőfire.*

CCIII. *Schmetterling*. (1848. 99. 1. 25. sz. jun. 22.):

— Petőfi erzählt in einem getreuen Berichte den misslungenen Erfolg, welchen sein Auftreten in Klein-Kumanien als Wahlkandidat hatte. Er selbst gesteht, dass er sich über seine Wahl gefreut haben würde, nicht aus Ruhmensucht oder Habgier, sondern weil er für das Glück und die Rechte des Volkes kämpfen könne. — Die Thatsachen, welche er erzählte, liefern einen traurigen Beleg zur Geschichte unseres Vaterlandes. Er musste den Bewerbungen eines Priestersohnes Platz machen, welcher durch die schändlichsten verleumderischen Umtriebe über ihn den Sieg davon trug. — Man bezeichnete ihn dem Wahlfähigen Volke als Republikaner, als zudringlichen Proklamationsverfasser, als Feind des Ministeriums und des Königs, und da dies noch nichts nützte, gar als russischen Spion, der dem Panslavismus anhängt, endlich berauschte man nächtlicherweise das Volk, und so wurde er durch die trunkene Masse gewalthätig gestürzt. Er musste mit Gefahr seines Lebens Szabadszállás, wo die Wahl vor sich ging, verlassen und sein Gegner wurde ohne Votisation einstimmig zum Deputirten ausgerufen.

5.

CCIV. *Remény*. (1851. I. Szerk. Vahot I.)

»Midőn 1848-diki márczius 15-én a nemzeti föllekesülés kitörő öröme színházunkban az ünneplő egyveleg előadását rögtönzé; — a szinpad és nézőhely egészen egybeolvadt; a tomboló közönség a színészekkel együtt szerepelt, szavalt, gesticulált és társalgott — úgy, hogy ez alkalommal

* P.-M. VI. 143. 1.

inkább a szinpad embereit lehetne meglepetés- s csodálkozással eltelt nézőközönségnek tartani, — ez utóbbi cselekvő föllépése s a való történet drámai fordulatának bűbajos hatása annyira szétesztatá a művészet csalképeit.

Ki jelen volt, emlékezhetik, mily rendkívüli lelkesedést idézett ekkor elő a közönség követelésére a zenekar által eljátszott Rákóczi-induló, Hunyadi Lászlónak »Megholt a cselszölvő« finaléja, Füredi szabadságra vonatkozó népdala, Vörösmartinak az összes kar által elénekelt Szózata, s különösen Petőfi Nemzeti dalának elszavalása. (*Vahot Imre*: Nemzeti színházunk három utóbbi évének története. 46. 1.)¹

CCV. *Der Spiegel*. (1848. 105. 1. 29. sz. apr. 8.):

Az apr. 6-diki népgyületről szól. Leírja, hogy ca. 10 ezer ember volt jelen a bécsi egyet. ifjúság küldöttségének tiszteletére a muzeum-téren. Hirtelen sebes eső után szép szivárvány tünt fel. Egy magyar beszéd után, a bécsi ifjúság szónoka szólt zászlóval kezében, melyre Rottenbiller németül válaszolt. Ezután Irányi szólt s nemeslevele eltépését ígerte, mint egy ív papírét. Utána újra a bécsi ifjúság szónoka, aztán Vasvári beszélt. »Am Schlusse elektrisirte *Petőfi* mit einem herrlichen Gedicht die Versammlung, die sich ganz in Ordnung und grösster Ruhe trennte.« (T. i. Ekkor Petőfi *Készülj, hazám!* cz. köteményét szavalta el.)

¹ E megjegyzés ugyan nem szorosán egykorú, de mégis itt közöljük ez egyszer, mint olyat, mely még az 1848-diki hatás emlékét mutatja.

CCVI. *Mult és Jelen.* (1848. 28. sz. ápr. 7. 163. l.)

»A mult vasárnap április 2-n az idevaló conservatorium a közelebből külső közép- és magyarutczában elégettek számára hangversenyt adott. Petőfi *nemzeti dalja*, a magyar mar-

seillaise zenéje sokaknak nem tetszett, annak refrainjét kivált elég lelkesítőnek és buzdítóknak nem tartották: midőn a Károly Ferdinánd cs. kir. ezrede hangászkarja által eljátszott csárdás, a »Tolnai lakodalmas« alig lecsillapítható tapsvihart idézett elő.«

Ferezezi Zoltán.

Vegyesek.

— A Budapest egyik augusztusi számában (1894) a következő hirdetést olvastuk: „*Pikantériák.* Gyönyörű szép, de nagyon pikáns költemények és elbeszélések: Petőfi, Tompa és Arany Jánostól, — melyek az összes eddig megjelent ilyen műveken túlszesznek, kaphatók — kéziratban — utánvétellel, egyenként 20 krajczárjával. 10 drb egyszerre rendelve 1 fnt 50 krért, (a ki ezek közül csak egyet is elolvas, biztosíthatom róla, hogy nem fog nyugodni, míg mind meg nem szerzi.) Szíves megrendelést kér: Murvai Zs. és Társa Debreczenben, Pacsirta-u. 239. sz.“ Természetesen sietünk meghozatni e füzetet s meg is kaptuk sokszorosításban, melyben egy halom izléstelen disznóságot találtunk Petőfi, Arany, Tompa s mások neve alatt, kik azonban már csak a feltűnően gyarló verselés miatt sem irhatták őket, ha különben egyébként is feltehető volna ily lángelmékről hasonló izléstelenség.

— *Petőfi sajtója veszedelmében.* A Franklin-társ. nyomdájában szept. hóban tűz volt, mely elpusztította azt a papirkészletet, melyre Jókai összes műveit akarták nyomni. Jókai Mór erről tárczát írt a *Pesti Hírlap*-ban, hol ezt írja: „A kohóhőségű tűznek a góczában állt egy történelmi nevezetességű régi vassajtó. Ugyanaz, a melyen 1848 márczius 25-én *Petőfi* sajátkezűleg nyomtatta a *Talpra magyar* első példányait. A gépet rég nyugalomba helyezték, egy csöndes fülkét rendelve menedékkül a drága ereklyének. A tűz körülötte tombolt órahosszant s nem tudta megsemmisíteni.“ (Nemzeti Ujs. 1894. 41. sz.)

* * *Kubinyi Rudelfról* olvassuk, hogy 1848 és 1861-ben orszgy. képviselő, előbb Gömörm. főjegyzője volt. Petőfi jó barátainak egyike volt, mint ezt nemcsak 1845-

diki látogatása nála Várgedén, hanem levezetése is bizonyítja. Ott nyert benyomásai alapján „a történeti alapra minden tekintet nélkül, képzelődésének szabad szárnyain“ énekelt Salgó- és Gedővárról. (Vas. Ujs. 1863. 446. l. H. M.: *Mezei lak Várgedén.*)

— *Prém József* a Petőfi-társ. 1894 november 11-diki ülésén felolvasást tartott „A legújabb Petőfi-fordító“ címmel Schulpe Györgyről.

† *Norvák Árpád*, egyet. tanár, Petőfiné második férje, 1894 okt. 27-én halt meg 72 éves korában. Született 1822-ben. Temetése Múzeum-utca 9. szám alatti lakásáról 1894 okt. 29-én történt, mely alkalommal az egyetem részéről dr. Lánzy Gyula egy igen jellemző beszédben vett tőle búcsút. (L. Vas. Ujs. 1894. 45. sz.)

— *Petőfi* az „*Uli jegyzetek*“-ben (1845) (Vegy. Műv. III. 12. l.) idézi egy helyt e 4 sort:

Leszsz olly idő bár soká

Mellyben még a Magyarúl

Éneklő Fők Homlokára

Borostyán ág kanyarúl.

E négy sort mi a „Magyar játék színi zseb könyvecské a 1807 és 1808-dik esztendőkre“ (Pesten. 12ⁿ 35 l.) cz. könyvecskében láttuk mint mottót s Petőfi is ott látta, talán vándorszínész korában. Irja is, hogy egy régi magy. játéksz. zseb-könyvből olvasta s humor iránti fogékony kedélyében megragadva, egyszer taláioán felhasználta.

— A *Nemzeti Múzeumban* Budapesten (VIII. Terem. 2-dik szekrény 11. sz. a.) van egy toll kiállítva a köv. jegyzettel: „Petőfi ezen tollat, úgy a mint az papirba csavarva van, azon nyilatkozattal adta át nekem: evvel irtam a Hőhérkötelét. — A papíron

lévő firkák saját keze vonásai. *Orlay Soma.* Ugyanis a tollhoz egy kis papírdarab van mellékelve ca. 5×5 cm., melyen a költő neve van felírva 2-szer teljesen, 1-szer „Petőfi S.“, 1-szer „Petőfi“, 1-szer „Sándor“ és külön egy „S“ betű. E mellett ki van állítva egy carneolos arany pecsét-nyomós gyűrű, mely szintén a költőé volt.

— **Megjelent** újabban egy ily című kép: *Petőfi halála.* Lith. Nyom. Grund V. utadai. Budapest. A rajz alkotója: Szemler Mihály úr jogosítványával. — A kép a költőt lovon ülve ábrázolja, a mint karddal kezében küzd; 4 szögletén 4 idézet van, felül jobbról és balról 7—7 sor „Legyek fa“ [etc. s a köv. 14 sor; alól balról: „Mig jutalmát jó rossz meg nem kapja“ etc. 2 sor (1848. cz. általunk fölfed. verséből.) s jobbról jelszava. A csekély értékű, de lelkes naivsággal készült kép eredetije egy olajfestmény.

— **Petőfi haláláról.** A „Bereg“ című újságban *Pataky* József 1848—49-iki honvédtüzérhadnagy, a ki a segesvári csatában is részt vett és Petőfit is látta ott, a nagy költő utolsó óráiról mond el néhány igen lényeges dolgot. Az öreg úr a többek között ezeket mondja: „Fejéregyháza felső végén 8 órákor mutatkozott az előhad, melyet, ha jól emlékszem, Skariatint orosz tábornagy vezetett — Részünkről az első lövés egy hatfontos ágyúból történt, melyet egy tüzéremtől Bem tábornok maga vett el, maga irányzott és mely lövés Skariatint lovastól együtt földre terítette. Erre iszonyú golyózápor, roham és öldöklés keletkezett, melyben derék honvédeink egy ingre vetkőzve küzdöttek. Petőfi Sándort szememmel láttam Bem tábornok közvetlen közelében, ki az orosz lovasságot már harmadizban ostromolta. Mindketten oly helyen állottak ekkor, mely leginkább ki volt téve a nagy tömegben előtörő orosz lovasság rohamának. Nekünk ebben a zűr-zavarban egy távolabb eső hely lón kijelölve a tartózkodásra. Egyszerre csak Bem hozzám kiáltott, hogy nem láttam-e Petőfit? E kérdésre már nem tudtam feleletet adni, mivel egy golyó ugyane perczben földre terített. Később az idejelműsége miatt már kórházban hallottam Lengyel József tábornoktól, hogy ő a Fejéregyháza alól elfolyó patak hidján, mely előtt Bem tüzéremmel az orosz lovasságot lövette, látta Petőfit. Ugyanott beszélte gróf Haller is Bem kíséretéből, ki szintén sebet kapott, hogy Petőfit az ágyúfedezet közelében látta, a Kossuth- és Mátyas-huszárok közt. Egy

Szabó nevű súlyosan sebesült tisztársamtól, ki Petőfinek jó pajtása volt s ki rövid idő múlva még ott a sátor-kórházban kiszervezett, hallottam, hogy ő látta, a midőn Petőfit a kozákok körülfogták s egy segesvári polgár a mellén pikával ütött mély sebet. Báró Heydtenek, ki az ellenség részéről a halottakat eltakarította, a Fejéregyháza felső felén északról lefutó patak partjára ássott közös sírba hányt 234 halott között megakadt szeme egy hegyes szakállú és bajuszú ifjún, ki órnagyi rangot viselt s kinek mellén mély, pikávalzett seb tángott.“ (Kolozsvár. 1894 nov. 29. sz.)¹

— **Petőfi szüleinek sírja.** A nagy költőről elnevezett irodalmi társaságnak lett volna már réges-régen kötelessége kipuhatolni, hol pihennek a „Talpra magyar“ szerzőjének szülei és gondoskodni, hogy sírhalmukhoz elzárandokoljon a kegyelet. De hát a „Petőfi-társaság“ sok egyéb kötelességeivel együtt, erről is megfeledezett. *Pósa* Lajosé az érdem, hogy a kerepesi-úti temetőben nyugvó öregek porai fölé ma már zöld pázsittal lépcsőzetesen körülhantolt virágos sírdomb borúl. *Pósa* ugyanis Kossuth temetésekor fölfedezte, hogy a temető 5. táblájának 4. sorában levő 41. számú besüppedt sírhely Petőfi Sándor szüleinek földi maradványait foglalja magában. Gyűjtést rendezett a róla elnevezett asztaltársaság körében és a begyűlt pénzen szépen fölhantoltatta, körülgyepezte, nyíló virággal beültette a sirt és arról is gondoskodott, hogy egész nyáron át ápolják, öntözzék a legnépszerűbb magyar költő szüleinek sírhalmát. Petőfi szülei eredetileg a régi józsefvárosi temetőben pihentek, onnan a temető beszüntetésekor áthozták a kerepesi-úti sírkertbe, a most már repedező, szétmálni induló veres márvány sírkövel együtt, melyen két egymást szorító aranyozott kéz alá Petőfi Sándor ezen egyszerű felírást véseté:

A LEGSZERETETTEBB ATYA,

S

A LEGSZERETETTEBB ANYA.

Erdemes lenne ezt az érdekes követ egy nagyobb, monumentálisabb síremlékbe

Ez azonban most már a „Petőfi-társaság“ dolga lenne. (Magy. Hirl. 1894. jan. 6.)²

¹ Akkor ez nem lehetett P., mert ő nem viselt ekkor órnagyi ruházatot. F. Z.

² Megjegyezzük e hírre, hogy e sirt nem kellett fölfedezni, ismert volt régen. L. P.-M. II. 277—78. l. F. Z.